शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
एम.ए. मराठी (सुधारित) अभ्यासक्रम
अभ्यासपत्रिकांची रूपरेषा
एम.ए. भाग 1
अभ्यास वर्ष : जून 2010 पासून अंमलात

आवश्यक अभ्यासपत्रिका :

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 1	साहित्यविचार, समीक्षा आणि सौंदर्यशास्त्र
अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 2	एका लेखकाचा अभ्यास : मध्ययुगीन : तुकाराम
	किंवा
	अर्वाचीन : भालचंद्र नेमाडे
अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 3	मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : इ.स 1800 ते 1980

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका :

महत्त्वाची सूचना : **प्रथम वर्षासाठी निवडलेला ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका गट हा द्वितीय वर्षासाठी अनिवार्य राहील.**

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 4 (तीन पैकी एक)
अ. मराठी भाषा : उपयोजन आणि सर्जन
ब. मराठी वाङ्मयीन चळवळींचा अभ्यास
क. लोकसाहित्य आणि मराठी लोकसाहित्य

एम.ए. भाग 2

अभ्यास वर्ष : जून 2011 पासून अंमलात

आवश्यक अभ्यासपत्रिका :

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 5	आधुनिक भाषाविज्ञान आणि मराठी भाषा
अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 6	एका वाङ्मय प्रकाराचा अभ्यास : कादंबरी
अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 7	मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय : गद्य आणि पद्य

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका :

महत्त्वाची सूचना : **प्रथम वर्षासाठी निवडलेला ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका गट हा द्वितीय वर्षासाठी अनिवार्य राहील.**

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8 (तीन पैकी एक)
अ. मराठी भाषा : उपयोजन आणि सर्जन
ब. मराठी वैचारिक वाङ्मय
क. लोकप्रिय साहित्य आणि विज्ञान साहित्य

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
एम.ए. मराठी (सुधारित) अभ्यासक्रम
अभ्यासपत्रिकांची रूपरेषा
एम.ए. भाग 1

अभ्यास वर्ष : जून 2010 पासून अंमलात

आवश्यक अभ्यासपत्रिका :

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 1	साहित्यविचार, समीक्षा आणि सौंदर्यशास्त्र
अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 2	एका लेखकाचा अभ्यास : मध्ययुगीन : तुकाराम
	किंवा
	: अर्वाचीन : भालचंद्र नेमाडे
अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 3	मराठी वाङःमयाचा इतिहास : इ.स 1800 ते 1980

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका :

महत्त्वाची सूचना : **प्रथम वर्षासाठी निवडलेला ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका गट हा द्वितीय वर्षासाठी अनिवार्य राहील.**

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 4 (तीन पैकी एक)
अ. मराठी भाषा : उपयोजन आणि सर्जन
ब. मराठी वाङ्मयीन चळवळींचा अभ्यास
क. लोकसाहित्य आणि मराठी लोकसाहित्य

एम.ए. भाग 1
अभ्यासपत्रिका क्रमांक 1
साहित्यविचार, समीक्षा आणि सौंदर्यशास्त्र :

उद्दिष्टे :	1.	साहित्याचे स्वरूप व साहित्यातील संप्रदायाचे आकलन करून घेणे.
	2.	साहित्य समीक्षेचे स्वरूप व आधुनिक समीक्षा सिद्धांताचा परिचय करून घेणे.
	3.	नेमलेल्या कलाकृतींतील सामाजिकता अभ्यासणे.
	4.	नेमलेल्या कलाकृतींचा तौलनिक अभ्यास करणे.
	5.	वाङ्मयीन मूल्ये आणि जीवनमूल्ये यांचा परिचय करून घेणे.
	6.	पाश्चात्त्य सौंदर्यशास्त्र व मराठी सौंदर्यशास्त्राचे आकलन करून घेणे.

घटक 1.	साहित्त्याचे स्वरूप
	‘साहित्य’ शब्दाचा अर्थ, साहित्यातील भावतत्त्व, बुद्धीतत्त्व, कल्पनातत्त्व, आकारतत्त्व, सौंदर्यतत्त्व, साहित्याचे स्वरूप : पौर्वात्त्य व पाश्चात्त्य विचार, साहित्यातील अनुभवांचे विशेष, ललित साहित्यातील आत्माविष्कार, ललित साहित्याची वैशिष्ट्ये, साहित्यातील जीवनभाष्य, ललित साहित्याचे सामर्थ्य, ललित साहित्याची भाषा.
घटक 2.	साहित्यातील संप्रदाय
	अ)अभिजातवाद ब)सौंदर्यवाद क)वास्तववाद ड)अस्तित्ववाद

घटक 3.	साहित्य समीक्षेचे स्वरूप आणि उद्दिष्टे	
	समीक्षा म्हणजे काय ? समीक्षा स्वरूप व उद्दिष्टे : अभ्यासकांची मते, समीक्षेच्या विविध पद्धतींचा आढावा उद्दिष्टे : रसग्रहण – गुण–दोष दर्शन – लेखक, वाचकाला मार्गदर्शन – मूल्यमापनाची दृष्टी देणे – जीवनशोध घेणे – लेखक, वाचक दुवा बनणे – अभिरूची संवर्धन समीक्षा आणि ललित वाङ्मय संबंध, समीक्षा शास्त्र की कला? आदर्श समीक्षकाचे गुणविशेष	
घटक 4.	आधुनिक समीक्षा सिद्धान्त	
	1.	वसाहतवाद व उत्तर वसाहतवाद
	2.	वाचकवाद आणि अर्थनिर्णयन
घटक 5.	साहित्यसमीक्षेच्या पद्धती आणि त्यांचे उपयोजन	
	अ)	समाजशास्त्रीय समीक्षा पद्धती
		1. सनद – नारायण सुर्वे
		2. आपण माणसात जमा नाही – राजन गवस (मेहता प्रकाशन, पुणे)
	ब)	तौलनिक समीक्षा पद्धती
		1. चक्र – जयवंत दळवी
		2. स्लॅमडॉग मिलेनिअर – (क्यू ॲण्ड ए) : विकास स्वरूप, अनुवाद : वंदना अत्रे (मेहता प्रकाशन, पुणे)
घटक 6.		वाङ्मयीन मूल्ये, जीवन मूल्ये आणि वाङ्मयीन अभिरूची मूल्य म्हणजे काय ? रस, सत्यमूल्य, सौंदर्यमूल्य, तंत्रमूल्य, जीवन मूल्ये – सत्य, शिव, मांगल्य, अहिंसा, सौजन्य, मानवता, दया, क्षमा, शांती, परोपकार
		वाङ्मयीन मूल्ये आणि जीवनमूल्ये : परस्पर संबंध
		वाङ्मयीन अभिरूची म्हणजे काय ? अभ्यासकांची मते : रा.श्री.जोग, रा.ग. जाधव, श्री. के. क्षीरसागर, / अभिरूचीचे प्रकार, अभिरूचीचे घटक, अभिरूची आणि रसिक
घटक 7.		पाश्चात्त्य सौंदर्यशास्त्र : कांट व क्रोचे यांचा सौंदर्यविचार
घटक 8.		मराठी सौंदर्यशास्त्र : रा.भा. पाटणकर, प्रभाकर पाध्ये यांचा सौंदर्यविचार

मूलभूत वाचन		
1.	साहित्य आणि समीक्षा	वा.ल. कुलकर्णी
2.	सौंदर्य आणि साहित्य	बा.सी. मर्ढेकर
3.	साहित्यातील संप्रदाय	रा.शं. वाळिंबे
4.	साहित्य सिद्धांत (अनु.)	स.गं. मालशे
5.	आधुनिक समीक्षा सिद्धांत	मिलिंद मालशे, अशोक जोशी, मौज प्रकाशन, मुंबई.
6.	साहित्याचे संदर्भ	हरिश्चंद्र थोरात, मौज, मुंबई. 2005
7.	सौंदर्यमीमांसा	रा.भा. पाटणकर, इस्थेटिक सोसायटी, मौज मुंबई, 1974
8.	कांटची सौंदर्यमीमांसा	रा.भा. पाटणकर, मौज, मुंबई, 1977
9.	क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र : एक भाष्य	रा.भा. पाटणकर, प्राज्ञ पाठशाळा, वाई 1974
10.	पाटणकरांची सौंदर्यमीमांसा	प्रभाकर पाध्ये, नूतन, पुणे 1977
11.	सौंदर्यानुभव	प्रभाकर पाध्ये, नूतन, पुणे 1979
12.	सौंदर्यविचार	रा.भा. पाटणकर, मुंबई मराठी साहित्य संघ, मुंबई,

		1983
13.	साहित्यविचार आणि सौंदर्यशास्त्र	रा.भा. पाटणकर, मौज, मुंबई.
14.	वाङ्मय मूल्ये आणि जीवन मूल्ये	रा.ग. जाधव
15.	साहित्य आणि समाज	संपा.नागनाथ कोत्तापल्ले, प्रतिमा प्रकाशन

पूरक वाचन		
1.	समीक्षेची नवी रूपे	गंगाधर पाटील
2.	तौलनिक साहित्याभ्यास तत्त्वे आणि दिशा	संपा. चंद्रशेखर जहागिरदार
3.	विचार सौंदर्य	वा.म. जोशी
4.	सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य	शरच्चंद्र मुक्तिबोध
5.	अब्राहम्णी साहित्याचे सौंदर्यशास्त्र	शरद पाटील
6.	साहित्य समीक्षा आणि संवाद	रवींद्र ठाकूर

संदर्भ ग्रंथ		
1.	परंपरा आणि नवता	गो.वि. करंदीकर
2.	1960 नंतरची सामाजिक स्थिती आणि साहित्यातील नवे प्रवाह	आनंद यादव
3.	विद्रोही कविता	केशव मेश्राम
4.	प्रबोधनातील पाऊलखुणा	(संपा.) निर्मलकुमार फडकुले
5.	विसाव्या शतकातील मराठी समीक्षा	(संपा.) विलास खोले, प्रतिमा, पुणे
6.	समीक्षेतील नव्या संकल्पना	(संपा.)मनोहर जाधव
7.	मराठी कादंबरी समाजशास्त्रीय समीक्षा	रवींद्र ठाकूर
8.	वाङ्मयीन प्रवृत्ती आणि प्रमेये :	रा.ग. जाधव
9.	खडक आणि पाणी	गंगाधर गाडगीळ
10.	साहित्याचे स्वरूप	(संपा.) स्नेहल तावरे, द.दि,पुंडे

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 2
एका लेखकाचा अभ्यास :
मध्ययुगीन : तुकाराम

उद्दिष्टे :	1.	तुकारामांच्या कवितेचा परिचय घडविणे
	2.	तुकारामांच्या वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्वाची ओळख करून घेणे
	3.	तुकारामांच्या कवितेतील सामाजिकता, चिंतनशीलता भक्तियोगाची व्याप्ती–विशेष समजावून घेणे
	4.	तुकारामांची भाषा, अवतरणक्षमता, आवाहनक्षमता आणि प्रतिमासृष्टी यांचे विशेष पाहणे
	5.	तुकारामकालीन समाज,संस्कृतीचा परिचय करून घेणे.
नेमलेल्या साहित्यकृती		
	1.	श्री तुकारामबावांच्या अभंगांची गाथा : महाराष्ट्र शासन प्रकाशित
	2.	तुकारामदर्शन अर्थात अभंगवाणी प्रसिद्ध तुकयाची : संपादक : गं.बा. सरदार

अभ्यासक्रम		
घटक 1		तुकाराम : जीवनालेख
		• तुकारामकालीन समाज–संस्कृती
		• सांसारिक तुकाराम
		• तुकारामांचे लौकिक जीवन
		• तुकारामांचे पारमार्थिक जीवन (साधक –साक्षात्कारी – सिद्ध)
घटक 2		तुकारामांची कविता
		• कवितेची प्रेरणा व बलस्थाने
		• कवितेची व्याप्ती व विविधता
		• अनुभवविश्व, कवितेतील आवाहनक्षमता
घटक 3		तुकारामांच्या कवितेतील प्रतिमासृष्टी
		• प्रतिमासृष्टीचे विशेष
		• प्रतिमासृष्टीची विविधता : प्राणी, खाद्यपदार्थ, वस्त्रप्रकार, वृक्षप्रकार, विश्व, व्यवसाय, फुले–फळे, नातीविशेष, शारीरिक प्रतिमाने, पौराणिक प्रतिमाने इत्यादी.
घटक 4		तुकारामांच्या कवितेची भाषा
		• संवादी – बोलभाषा, व्यवहारभाषा, विनोद–उपहास
		• अवतरणक्षमता, आशयघनता , अर्थघन शब्द, सूचकता
घटक 5		तुकारामांच्या कवितेतील सामाजिकता • समाजमनस्कता, लोकधर्म, दंभस्फोट, संतगौरव, कुटुंबकथा, अंधश्रद्धा व क्षूद्र दैवते यावरील टिका • सांसारिकांना उपदेश
घटक 6		तुकारामांची चिंतनशीलता •अद्वैतवाद, सर्वानुभूतीभाव, बंधुभाव, अहिंसावाद, इहवाद, लोकतत्त्वे
घटक 7		तुकारामांचा भक्तियोग • भक्त आणि अभक्त, देव–भक्त अद्वैत, मोक्षकल्पना, • विठ्ठल–नाम– पंढरी–तुलशी माहात्म्य
घटक 8		तुकारामांचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व
		• तुकाराम : कवी, भाष्यकार, तत्त्वचिंतक, परखड–बंडखोर
		• कवित्व व व्यक्तिमत्त्वाची एकरूपता
		• वाङ्मयीन महत्ता

मूलभूत वाचन		
1.	सार्थ तुकारामागाथा, खंड 1–2–3	संपादक : प्र. न. जोशी, श्रीभारत बुक डेपो, मुंबई
2.	तुकारामांचे निवडक शंभर अभंग	संपादक श्री.म.पिंगे व गजमल माळी
3.	तुकाराम वचनामृत	रा. द. रानडे, व्हीनस, पुणे

पूरक वाचन		
1.	तुकाराम	रा.ग. हर्षे, आनंद, पुणे
2.	साक्षात्कारी संत तुकाराम	डॉ.शं.दा. पेंडसे, कॉन्टिनेन्टल, पुणे
3.	पाच संतकवि	डॉ.शं.गो. तुळपुळे, सुविचार, पुणे
4.	आनंदाचा डोह	रा.ग. जाधव, कॉन्टिनेन्टल, पुणे
5.	तुकाराम	भालचंद्र नेमाडे, साकेत, औरंगाबाद

संदर्भ ग्रंथ		
1.	मराठी कविता : जुनी आणि नवी	वा.ल. कुलकर्णी, पॉप्युलर, मुंबई
2.	तुकारामांची प्रतिमानसृष्टी व त्यांच्या काव्यात्मशक्तीचे मूल्यमापन	डॉ.मालती पाटील, नागपूर विद्यापीठ, प्रकाशन
3.	तुकारामांची प्रभावळ	सुहासिनी हर्लेकर, साकेत, औरंगाबाद
4.	पुन्हा तुकाराम	दिलीप चित्रे, बेलवलकर कंपनी, पुणे
5.	तुकाराम दर्शन	डॉ.सदानंद मोरे, गाज, अहमदनगर
6.	विद्रोही तुकाराम	डॉ.आ.ह. साळुंखे
7.	सर्वात्मभावी तुकाराम	डॉ.अनिल गवळी, हिरण्यकेशी, कोल्हापूर
8.	समग्र तुकारामदर्शन	डॉ.किशोर सानप, साकेत, औरंगाबाद
9.	समाजजीवनातील तुकाराम	डॉ.तानाजी राऊ पाटील, पद्मगंधा, पुणे.
10.	तुकाराम गाथा (निवडक अभंग)	संपा. भालचंद्र नेमाडे, साहित्य अकादेमी

किंवा

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 2

एका लेखकाचा अभ्यास

अर्वाचीन : भालचंद्र नेमाडे

उद्दिष्टे :	1.	एका अर्वाचीन लेखकाचा समग्र अभ्यास करणे
	2.	एका लेखकाचा अभ्यास कसा करावा हे समजावून घेणे.
	3.	लेखकाचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व, लेखक आणि त्याचा समकाल जाणून घेणे.
	4.	समकालीन सांस्कृतिक व सामाजिक पर्यावरण समजावून घेणे.
	5.	एका लेखकाच्या विविध कलाकृतींचा समग्रपणे अभ्यास करणे
	6.	एका लेखकाच्या साहित्यविचाराचा व समीक्षेचा अभ्यास करणे.
नेमलेल्या साहित्यकृती		
	•	कादंबरी : कोसला, बिढार, जरीला, झूल, हूल
	•	कविता : देखणी
	•	समीक्षा : टीकास्वयंवर, साहित्याची भाषा
अभ्यासक्रम		
घटक 1		'एका लेखकाचा अभ्यास' अभ्यासपद्धती विषयी
घटक 2		भालचंद्र नेमाडें यांचा समकाल (समकालीन साहित्य, सामाजिक व सांस्कृतिक पर्यावरण)
घटक 3		भालचंद्र नेमाडें यांचे वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्व
घटक 4		भालचंद्र नेमाडें यांची कांदबरी : कोसला, बिढार
घटक 5		भालचंद्र नेमाडें यांची कांदबरी : जरीला, झूल, हूल
घटक 6		भालचंद्र नेमाडें यांची कविता : देखणी
घटक 7		भालचंद्र नेमाडें यांचा साहित्यविचार
घटक 8		भालचंद्र नेमाडें यांची समीक्षा

मूलभूत वाचन		
1.	कोसलाबद्दल	संपा. बाबा भांड, धारा प्रकाशन औरंगाबाद, 1979
2.	मराठी कादंबरी तंत्र आणि विकास	बापट, गोडबोले, व्हिनस, पुणे 1973
3.	मराठी कादंबरी चिंतन आणि समीक्षा	चंद्रकांत बादिवडेकर, मेहता, पुणे 1993
4.	समीक्षेची नवी रूपे	गंगाधर पाटील, मॅजेस्टिक, मुंबई, 1981
5.	देवदास आणि कोसला	मृणालिनी पाटील, विजय प्रकाशन, नागपुर
6.	गेल्या अर्धशतकातील मराठी कादंबरी	संपा.विलास खोले, लोकवाङ;मय, मुंबई, 2002
7.	भालचंद्र नेमाडे यांची कादंबरी	किशोर सानप, साकेत, औरंगाबाद 1996
8.	काही पुस्तके काही लेखक	शंकर सारडा, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, 1965
9.	मराठी कादंबरीचा इतिहास	चंद्रकांत बांदिवडेकर, मेहता, पुणे 1996
10.	कादंबरी स्वरूप व समीक्षा	द.भि.कुलकर्णी, पद्मगंधा, पुणे 2003
11.	डॉ.भालचंद्र नेमाडे यांचे साहित्य :एक अन्वयार्थ	केशव सद्रे
12.	डॉ.भालचंद्र नेमाडे यांची कविता	किशोर सानप
13.	उदाहरणार्थ कोसला	वासुदेव सावंत

पूरक वाचन		
1.	पार्थिवाचे उदयास्त	द.भि. कुलकर्णी, पॉप्युलर, मुंबई, 1965
2.	दीपस्तंभ	ल.ग.जोग, आलोचना, 1964
3.	पुन्हा कविता	संपा.चंद्रकांत पाटील, ना.धों. महानोर, 1965
4.	खिडकीतल्या कविता	विद्याधर वैद्य, धुळे, 1976
5.	कविता आणि प्रतिमा	सुधीर रसाळ, मौज, मुंबई, 1992
6.	कवितेविषयी	वसंत आबाजी डहाके, स्वरूप, औदगांबाद, 1989
7.	भालचंद्र नेमाडे यांच्या मुलखती	संपा.डॉ.शोभा नाईक
8.	चांगदेव चतुष्टयाविषयी	राजन गवस, शब्दालय, पुणे.
9.	साहित्याचा अभ्यास	संपा.डॉ.मंचरकर सद्भाव ग्रंथ, प्रतिमा प्रकाशन, 2003

संदर्भ ग्रंथ		
1.	धार आणि काठ	नरहर कुरूंदकर, देशमुख आणि कंपनी, पुणे
2.	टीकाहरण	श्रीधर तिळवे, शब्दवेल, कोल्हापूर, 1999
3.	साहित्य : स्वरूप, संदर्भ आणि सौंदर्य	सु.श्री.पांढरीपांडे, प्रतिमा, पुणे 1985
4.	पासंग	कुसुमावती देशपांडे, मौज, मुंबई, 1971
5.	मराठी साहित्य : प्रेरणा व स्वरूप	संपा.गो. मा. पवार पॉप्युलर, मुंबई, 1986
6.	अस्तित्ववादाची रूपरेषा	महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निमिर्ती मंडळ, औरंगाबाद 1979
7.	साहित्यातील जीवनभाष्य	मुंबई मराठी ग्रंथ संग्रहालय, मुंबई, 1970
8.	वाङ्मयीन शैली आणि तंत्र	हातकणंगलेकर म.द., अभिजात, कोल्हापूर 1981

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 3
मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : इ.स. 1800 ते इ.स. 1980

उद्दिष्टे :	1.	इ.स. 1801 ते इ.स. 1874 या कालखंडाची सामाजिक व सांस्कृतिक पार्श्वभूमी, विचारप्रणाली, सामाजिक सुधारणा, व चळवळी यांचा वाङ्मयावरील प्रभावाचा अभ्यास करणे.
	2.	इ.स.1800 ते इ.स. 1980 या कालखंडातील वाङ्मय निर्मितीची पार्श्वभूमी, तिच्या प्रेरणा, प्रवृत्ती, प्रवाह, महत्त्वाचे ग्रंथकार व त्यांच्या साहित्यकृती या अनुषंगाने अभ्यास करणे.
	3.	भाषांतरीत वाङ्मय, नियतकालिके, निबंधमाला, वैचारिक व ललित निबंध, कथा, कादंबरी, नाटक,काव्य, चरित्र आणि आत्मचरित्र या वाङ्मयप्रकारातील ठळक ग्रंथकार व त्यांच्या वाङ्मयकृतींचा स्थूल अभ्यास करणे.
	4.	ललितेतर वाङ्मयाचा स्थूल परिचय घडविणे.
अभ्यासक्रम		
घटक 1		इ.स.1800 ते इ.स.1874 या कालखंडाची सामाजिक व सांस्कृतिक पार्श्वभूमी
	1.	संस्कृतीची संकल्पना व स्वरूप
	2.	संस्कृती आणि इतिहास
	3.	संस्कृती आणि साहित्य अंतःसंबंध
	4.	साहित्य आणि सामाजिक दृष्टी
	5.	मुद्रणकलेचा उदय
	6.	शाळापुस्तकमंडळी व ख्रिस्ती मिशनऱ्यांची पुस्तके
	7.	धार्मिक प्रबोधनाच्या चळवळी
	8.	नियतकालिकांचा उदय
घटक 2		निबंध, लघुनिबंध, ललित निबंध, ललित लेख, ललितगद्यः स्वरूप, विशेष, वाटचाल
	1.	लोकहितवादींची 'शतपत्रे' 1800–1874
	2.	महात्मा फुलेंचे लेखन
	3.	निबंधमाला : 1874 ते 1920
	4.	लघुनिबंध : 1920 ते 1945
	5.	ललितनिबंध : 1945 ते 1960
	6.	ललितलेख : 1945 ते 1960
	7.	ललितगद्य : 1960 ते 1980
घटक 3		कथा वाङ्मयाचे स्वरूप, विशेष, वाटचाल
	1.	कथा वाङ्मयाच्या प्रारंभाचे स्वरूप
	2.	अव्वल इंग्रजी कालखंड
	3.	'करमणूक' कालखंड
	4.	'मनोरंजन' कालखंड
	5.	यशवंत, किर्लोस्कर कालखंड
	6.	नवकथा
	7.	ग्रामीण कथा
	8.	दलित कथा
	9.	स्त्रीवादी कथा
घटक 4		कादंबरी वाङ्मयाचे स्वरूप, विशेष वाटचाल
	1.	इ.स.1857 ते इ.स.1885 या काळातील कादंबरी
	2.	इ.स.1885 ते इ.स. 1920 या काळातील कादंबरी
	3.	इ.स. 1920 ते इ.स. 1960 या काळातील कादंबरी
	4.	इ.स.1960 नंतरची कादंबरी

घटक 5		नाट्यवाङ्मयाचे स्वरूप, विशेष, वाटचाल
	1.	नाटकाची भारतीय परंपरा व विकास
	2.	मराठी रंगभूमीचा उदय
	3.	संगीत नाटकांचा मानदंड : अण्णासाहेब किर्लोस्कर
	4.	इ.स. 1885 ते इ.स.1920 या कालातील नाट्यवाड;मय
	5.	इ.स. 1920 ते इ.स. 1950 या कालातील नाट्यवाड;मय
	6	इ.स. 1950 ते इ.स. 1980 या कालातील नाटक.
घटक 6		काव्यवाङ्मयाचे स्वरूप, विशेष, वाटचाल
	1.	प्रारंभीची भाषांतरित कविता
	2.	केशवसुत व समकालीन कवी
	3.	रविकिरण मंडळ (इ.स. 1925 ते 1945)
	4.	नवकाव्य
	5.	ग्रामीण कविता
	6	दलित कविता
	7.	स्त्रीवादी कविता
घटक 7		चरित्र–आत्मचरित्र वाङ्मयाचे स्वरूप विशेष वाटचाल
	1.	ऐतिहासिक चरित्रे
	2.	संतचरित्रे
	3.	राजकीय, सामाजिक जागृतीच्या उद्देशाने लिहिलेली चरित्रे
	4.	समाजसुधारकांची चरित्रे
	5.	वाङ्मयसेवक व साहित्यिकांची चरित्रे
	6	भारतीय प्रबोधन आणि परिवर्तनासाठी लिहिलेली चरित्रे
	7.	स्त्रियांची आत्मचरित्रे
	8.	चित्रपटसृष्टीतील आत्मचरित्रे
	9.	स्वातंत्र्योत्तर आत्मचरित्रे
	10.	दलित आत्मकथने
घटक 8		ललितेतर वाङ्मयाचे स्वरूप, विशेष, वाटचाल
	1.	भाषिक अभ्यास : मराठी शब्दकोश, व्याकरण, भाषाशास्त्र
	2.	साहित्यसमीक्षा (साहित्याचा सैद्धान्तिक विचार)
	3.	शोध, संशोधन, चिकित्सा

मूलभूत वाचन		
1.	मराठी साहित्याची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी	गो.म. कुलकर्णी
2.	महाराष्ट्राचा सांस्कृतिक इतिहास	शं.दा.पेंडसे
3.	साहित्य, समाज आणि संस्कृती	दिगंबर पाध्ये
4.	आधुनिक मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (भाग पहिला व दुसरा)	डॉ.अ.ना. देशपांडे
5.	मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (खंड 4 व 5)	रा.श्री. जोग
6.	मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (खंड 1 ते 4)	साहित्य परिषद पुणे
7.	प्रदक्षिणा (भाग पहिला व दुसरा)	कॉन्टिनेंटल प्रकाशन
8.	एकोणिसाव्या शतकातील मराठी गद्य (खंड1,2)	संपा.भास्कर लक्ष्मण भोळे, साहित्य अकादमी

पूरक वाचन		
1.	मराठी साहित्याचा सांस्कृतिक संदर्भ	रा.ग. जाधव
2.	महाराष्ट्र जीवन (खंड 1 व 2)	गं.बा. सरदार
3.	अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका	गं.बा. सरदार
4.	मराठी वाङ्मयाचा विवेचक इतिहास	प्र.न. जोशी
5.	मराठी कादंबरीचे पहिले शतक	कुसुमावती देशपांडे
6.	मराठी कथा उगम आणि विकास	इंदुमती शेवडे
7.	मराठी कविता	निशिकांत ठकार
8.	भारतीय संस्कृती	साने गुरूजी
9.	मराठी कादंबरीचे समाजशास्त्रीय समालोचन	रवींद्र ठाकूर

संदर्भ ग्रंथ		
1.	मराठी संस्कृती	शं.बा जोशी
2.	महाराष्ट्र संस्कृतीचे तात्त्विक अधिष्ठान	द.ह. अग्निहोत्री
3.	साहित्य आणि समाज	गो.मा. पवार
4.	साहित्य आणि संदर्भ	अंजली सोमण
5.	समाज आणि साहित्य	सदा क—हाडे
6.	मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार	द.वा. पोतदार
7.	मराठी वृत्तपत्राचा इतिहास	वा.के. लेले
8.	धार आणि काठ	नरहर कुरूंदकर
9.	मराठी ऐतिहासिक कादंबरी : एक अभ्यास	विभा शहा
10.	स्त्री सुधारणा विषयक मराठी नाटयलेखन	मृणालिनी शहा
11.	कथा उद्गम आणि विचार	रा.गो. चावरे
12.	मराठी कादंबरीचा इतिहास	चंद्रकांत बांदिवडेकर
13.	मराठी निबंध : उद्गम आणि विकास	गिरीश मोरे

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक 4 (तीन पैकी एक)
अ. मराठी भाषा : उपयोजन आणि सर्जन

उद्दिष्टे :		
	1.	भाषिक संप्रेषणाची कौशल्ये प्राप्त करणे
	2.	भाषेचा विविधांगी होणारा वापर समजावून घेणे
	3.	सर्जनशील लेखन कसे असते, त्याची तत्त्वे व घटक समजावून घेणे
	4.	साहित्याची निर्मितिप्रक्रिया आणि भाषा याची ओळख करून घेणे
	5.	मुद्रितशोधनाचे कौशल्य प्राप्त करणे
	6.	जाहिरात, जिंगल्स, ग्राफिटी, चित्र—नाटय परीक्षणाचे उपयोजन करणे
	7.	दैनंदिनी, लघुकथा, कविता, एकांकिका, ललितगद्य यांचे सर्जनशील लेखन करणे.
अभ्यासक्रम		
घटक 1		भाषिक संप्रेषणाची कौशल्ये
		• भाषिक संप्रेषण : स्वरूप व विविधता
		• कौशल्ये : श्रवण, लेखन, वाचन, संवाद, आकलन
		• मुद्रितशोधन : गरज, महत्त्व, खुणा

घटक 2		भाषिक विविधता
		• जाहिरातीची भाषा
		• चित्रपटाची भाषा
		• न्यायसंस्थेची भाषा
		• धर्मसंस्थेची भाषा
घटक 3		सर्जनशील लेखनाची मूलतत्त्वे
		• सर्जनशील लेखन : स्वरूप व व्याख्या
		• कलावंत, शास्त्रज्ञ, कवी व सामान्य माणूस यांची सर्जनशीलता
		• मूलतत्त्वे वा विशेष : लवचिकता, पारदर्शकता, एकात्मता, वास्तवसप्रमाणता, आत्माविष्कार, वाचनीयता, प्रतिमावापर
		• टप्पे : कथनप्रारंभ, उत्कटमध्य, एकात्मशेवट, संवाद–स्वगत
घटक 4		भाषिक सर्जनशीलता
		• भाषिक सर्जनशीलतेचे घटक : 1. शब्द 2. वाक्य 3. अलंकार 4. अर्थ
घटक 5		साहित्याची निर्मितिप्रक्रिया
		• साहित्यकृतीचे घटक : आशय, आकृतिबंध, शैली
		• व्यावहारिक अनुभव, कलानुभव व साहित्यिक
		• अनुभवनिष्ठ वाङ्मय प्रकार
घटक 6		साहित्याची भाषा
		• आशय आणि अभिव्यक्ती
		• गोष्ट, लोककथा, लघुकथा, कविता, कादंबरी, एकांकिका, नाटक, निंबध, ललित लेख, व्यक्तिचित्र यांची भाषा
घटक 7		उपयोजित लेखन
		• मुद्रितशोधन
		• जाहिरात, जिंगल्स, ग्राफिटी यांचे उपयोजन
		• चित्र–नाटय परीक्षण
घटक 8		सर्जनशील लेखन
		• दैनदिनी लेखन
		• लघुकथा, कविता, एकांकिका, व्यक्तिचित्र लेखन

मूलभूत वाचन		
1.	सृजनात्मक लेखन	डॉ.आनंद पाटील, पद्मगंधा, पुणे
2.	साहित्याची निर्मितिप्रक्रिया	डॉ.आनंद यादव, मेहता, पुणे
3.	संवादशास्त्र	श्रीपाद जोशी, विजय, नागपूर
4.	जाहिरातीचं जग	यशोदा भागवत, मौज, मुंबई
5.	भाषा : स्वरूप, सामर्थ्य आणि सौंदर्य	डॉ.वा.के. लेले, राजहंस, पुणे
6.	साहित्याची भाषा	भालचंद्र नेमाडे, साकेत, औरंगाबाद
7.	ललित साहित्यातील आकृतिबंधाची जडणघडण	मधु कुलकर्णी, शुभदा सारस्वत, पुणे
8.	सर्जनशोध आणि लिहिता लेखक	विलास सारंग, मौज, मुंबई
9.	सर्जनशीलता	म.बा.कुंडले, नूतन, पुणे.

पूरक वाचन		
1.	शुद्धलेखन विवेक	डॉ.द.न. गोखले, सोहंम, पुणे
2.	शुद्धलेखन मार्गप्रदीप	अरूण फडके, अंकुर, ठाणे
3.	बोलका कॅमेरा	यशोदा भागवत, मौज, मुंबई
4.	गुरूदत्त : तीन अंकी शोकांतिका	अरूण खोपकर, ग्रंथाली, मुंबई
5.	व्यावहारिक मराठी	डॉ.ल.रा. नसिराबादकर, फडके, कोल्हापूर
6.	वैखरी	डॉ.अशोक केळकर, मॅजेस्टिक, मुंबई
7.	किमया	माधव आचवल, मौज, मुंबई

संदर्भ ग्रंथ		
1.	भाषाविवेक	म.वि. राजाध्यक्ष, श्रीविद्या, पुणे
2.	संवाद	अरूण शेवते, मुळा एज्युकेशन सोसायटी, सोनई
3.	मराठी गद्यलेखन शैलीचा उद्गम आणि विकास	श्री.दा. परचुरे, ग्रंथाली, मुंबई
4.	रूजवात	अशोक केळकर, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई
5.	शब्दवेध	विद्युल्लेखा अकलूजकर, मॅजेस्टिक, मुंबई
6.	व्यावहारिक मराठी (विशेषांक)	नवभारत, 1981
7.	ललितलेखन व शैली	डॉ.वा.के.लेले, साहित्यप्रसार केंद्र, नागपुर
8.	भाषानैपुण्ये	डॉ.अशोक केळकर, मराठी विश्वकोश खंड 12 वा पृष्ठ 491
9.	मी कसा झालो	आचार्य अत्रे, परचुरे, पुणे
10.	व्यावहारिक मराठी	संपादक डॉ.स्नेहल तावरे, स्नहेवर्धन, पुणे
11.	मराठी भाषा आणि शैली	डॉ.रमेश –अश्विनी धोंगडे, मधुराज, पुणे.
12.	न्यायालयीन व्यवहार आणि मराठी भाषा	यशवंतराव चव्हाण प्रतिष्ठान व ग्रंथाली, मुंबई.
13.	फिल्ममेकर्स	गणेश मतकरी,मॅजेस्टिक, मुंबई.

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक 4
ब. मराठी वाङ्मयीन चळवळींचा अभ्यास

उद्दिष्टे :		
	1.	वाङ्मयीन चळवळीची संकल्पना समजावून देणे
	2.	विविध चळवळी व वाङ्मयीन चळवळींचा परस्परसंबंध समजावून देणे
	3.	विविध वाङ्मयीन चळवळींच्या संकल्पना, प्रेरणा व स्वरूप समजावून देणे.
	4.	वाङ्मयीन चळवळीचे मराठी साहित्यातील स्वरूप समजावून देणे
	5.	नेमलेल्या मराठी साहित्यकृतींमधील वाङ्मयीन चळवळीचे स्वरूप समजावून देणे
अभ्यासक्रम		
घटक 1	अ.	वाङ्मयीन चळवळ : संकल्पना, स्वरूप आणि विशेष
	ब.	नवसाहित्य : संकल्पना व स्वरूप
		• नेमलेली साहित्यकृती : मर्ढेकरांची कविता (मौज प्रकाशन, मुंबई)
घटक 2		लघुनियतकालिक चळवळ ; संकल्पना, स्वरूप, प्रेरणा आणि विशेष
		• विविध लघुनियतकालिके
		• लघुनियतकालिक चळवळीच्या उदयामागील पार्श्वभूमी
घटक 3		दलित साहित्य चळवळ संकल्पना, प्रेरणा, स्वरूप आणि विशेष
		• नेमलेली साहित्यकृती : गोलपिठा– नामेदव ढसाळ (लोकवाङ्मय गृह, मुंबई)

घटक 4		ग्रामीण साहित्य चळवळ, संकल्पना, स्वरूप, प्रेरणा आणि विशेष
		• नेमलेली साहित्यकृती : साखरफेरा – मोहन पाटील (कॉन्टिनेंटल, पुणे)
घटक 5		स्त्रीवादी साहित्य चळवळ : संकल्पना, प्रेरणा, स्वरूप आणि विशेष
		• नेमलेली साहित्यकृती : ज्याचा त्याचा प्रश्न – प्रिया तेंडुलकर
घटक 6		नाटयचळवळ : संकल्पना, स्वरूप, प्रेरणा आणि विशेष
		• रंगायतन, आविष्कार, थिएटर ग्रुप, अनिकेत, पीडीए, थिएटर ॲकॅडमी इ. नाटयसंस्था, लेखक आणि दिग्दर्शक यांच्या अनुषंगाने
		• नेमलेली साहित्यकृती : महानिर्वाण– सतीश आळेकर
घटक 7		भटक्या विमुक्तांचे साहित्य : संकल्पना, स्वरूप, प्रेरणा आणि विशेष
		• नेमलेली साहित्यकृती : इळनमाळ – अशोक पवार, लोकवाङ्मय गृह, मुंबई.
घटक 8		आदिवासी साहित्य चळवळ : संकल्पना, स्वरूप, प्रेरणा आणि विशेष
		• नेमलेली साहित्यकृती : झेलझपाट– मधुकर वाकोडे

मूलभूत वाचन		
1.	मर्ढेकरांची कविता	बा.सी. मर्ढेकर, मौज, मुंबई
2.	गोलपिठा	नामदेव ढसाळ, लोकवाड;मय गृह, मुंबई.
3.	साखरफेरा	मोहन पाटील, कॉन्टिनेंटल, पुणे.
4.	ज्याचा त्याचा प्रश्न	प्रिया तेंडुलकर
5.	महानिर्वाण	सतीश आळेकर
6.	इळनमाळ	अशोक पवार, लोकवाड;मय गृह, मुंबई
7.	झेलझपाट	मधुकर वाकोडे

पूरक वाचन		
1.	आस्थेचे प्रश्न	रंगनाथ पठारे, शब्दालय प्रकाशन श्रीरामपूर
2.	1960 नंतरची सामाजिक स्थिती आणि साहित्यातले नवे प्रवाह	आनंद यादव, मेहता, पुणे
3.	साठोत्तरी मराठी वाङ्मयातील प्रवाह	संपा.शरणकुमार लिंबाळे, दिलीपराज, पुणे
4.	साठोत्तरी मराठी समीक्षा	केशव सद्रे, गोमंतक मराठी अकादमी, पणजी
5.	समकालीन साहित्य : प्रवृत्ती व प्रवाह	मृणालिनी पाटील व इतर, विजय प्रकाशन, नागपूर.
6.	साठोत्तरी मराठी कविता व कवी	रा.ग. जाधव साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद
7.	मराठी कथा : प्रवृत्ती आणि प्रवाह	रा.गो. चावरे, मराठी जनसाहित्य परिषद, अमरावती.
8.	अरूण कोलटकरांची कविता	संपा.वसंत पाटणकर, लोकवाड;मय, मुंबई
9.	दलित साहित्य प्रवाह आणि प्रकार	डॉ. अविनाश सांगोलेकर, प्रतिमा, पुणे
10.	साहित्य आणि समाज	संपा.नागनाथ कोत्तापल्ले
11.	मराठी साहित्य : प्रेरणा व स्वरूप (1850–1975)	गो.मा. पवार, हातकणंगलेकर
12.	मराठी रंगभूमी आणि नाटक	विश्वनाथ शिंदे, हिमांशू स्मार्त, प्रतिमा, पुणे.
13.	महानिर्वाण : समीक्षा आणि संस्मरणे	संपा.रेखा इनामदार –साने, राजहंस, पुणे.
14.	मिथक आणि नाटक	तारा भवाळकर, सविता, औरंगाबाद.
15.	राजकीय चळवळ आणि मराठी नाटक	ना.कृ. रानवार, पॉप्युलर, मुंबई.
16.	द्विदल : मर्ढेकर काव्यविचार आणि काव्य : अन्योन्य संबंध	द. भि. कुलकर्णी महाराष्ट्र साहित्य परिषद आंध्रप्रदेश, हैद्राबाद.
17.	मर्ढेकरांची कविता : एक अभ्यास	धों. वि. देशपांडे, सा.प्र. केंद्र, नागपूर.

संदर्भ ग्रंथ		
1.	मराठी नवकथेचे सामर्थ्य	वा.ल. कुलकर्णी, सत्यकथा, दिवाळी 1954
2.	नवकथाकार शंकर पाटील यांच्या साहित्याचा चिकित्सक अभ्यास	नागनाथ कोत्तापल्ले, इंद्रायणी साहित्य, पुणे
3.	स्त्रियांची नवकथा	मंगला वरखेडे, कैलासराणा प्र., नाशिक
4.	नवकवितेचे एक तप	रा.अ. काळेले, मनोहर ग्रंथमाला प्र. पुणे
5.	खडक आणि पाणी	गंगाधर गाडगीळ, पॉप्युलर, मुंबई
6.	टीकास्वयंवर	भालचंद्र नेमाडे, साकेत, औरंगाबाद
7.	लघुनियतकालिक चळवळ	''नवाक्षर' दर्शन' अंक, सावंतवाडी 2009
8.	दलित साहित्य : वेदना आणि विद्रोह	भालचंद्र फडके, श्रीविद्या, पुणे
9.	दलित साहित्याच्या निमित्ताने	सदा कऱ्हाडे, अभिनव, मुंबई
10.	दलित साहित्य : एक आकलन	बाळकृष्ण कवठेकर, अजब पुस्तकालय, कोल्हापूर
11.	निळी पहाट	रा.ग. जाधव, श्रीविद्या, पुणे
12.	मार्क्सवाद आणि मराठी साहित्य	वि.स. जोग, विजय, नागपूर
13.	दलित साहित्य : एक अभ्यास	अजुर्न डांगळे, म.रा. सा. सं. मं, मुंबई
14.	दलित साहित्य : स्वरूप व भूमिका	वामन निंबाळकर, प्रबोधन, नागपूर
15.	दलित कविता	म.सु. पाटील, लोकवाङ;मय गृह, मुंबई
16.	दलित साहित्य : चर्चा आणि चिंतन	गंगाधर पानतावणे, साकेत, औरंगाबाद
17.	दलित साहित्य : आजचे क्रांतिविज्ञान	बाबुराव बागूल, बुद्धिस्ट, नागपूर
18.	ग्रामीण साहित्य :	रा.रं. बोराडे, साकेत, औरगांबाद
19.	ग्रामीण साहित्य : एक चिंतन	द.ता. भोसले, मेहता, पुणे
20.	ग्रामीण साहित्य स्वरूप आणि समस्या	आनंद यादव, मेहता, पुणे
21.	स्त्रीवादी साहित्य : स्वरूप आणि समस्या	अश्विनी धोंगडे, दिलीपराज, पुणे
22.	स्त्रीवादी समीक्षा : संकल्पना व उपयोजन	मंगला वरखेडे,
23.	भारतीय संदर्भातून स्त्रीवाद, स्त्रीवादी समीक्षा आणि उपयोजन	शोभा नाईक, लोकवाङ्मय, मुंबई
24.	आदिवासी मराठी साहित्य	संपा. प्रमोद मुनघाटे, प्रतिमा, पुणे
25.	अक्षरवैदर्भी अंक (1996)	संपा.डॉ.सुभाष सावरकर
26.	जनसाहित्य	सुभाष सावरकर, मराठी जनसाहित्य परिषद, अमरावती
27.	जनसााहित्याच्या दिशेने	या.वा. वडस्कर, मेहता पुणे
28.	मराठी काव्याचे मानदंड, खंड दुसरा	डॉ.स.रा. गाडगीळ
29.	मर्ढेकरांची कविता : स्वरूप आणि संदर्भ खंड पहिला व दुसरा	विजया राजाध्यक्ष
30.	आजचे नाटककार	संपा.दत्तात्रय पुंडे व स्नेहल तावरे, स्नेहवर्धन, पुणे.
31.	आधुनिक मराठी नाटक (आशय आणि आकृतिबंध)	सुषमा जांगळेकर, मासिक, पुणे.
32.	नाटकः एक चिंतन	वसंत कानेटकर, नीळकंठ, पुणे.
33.	नाटकातील चिन्ह	राजीव नाईक, संदर्भ, ठाणे.
34.	नाटयदर्शन	सुनील सुभेदार, मुं.म.सा.संघ, ठाणे.
35.	नाटयरंग	वि.भा. देशपांडे, विमल, पुणे.
36.	नाटयविमर्श	के.नारायण, मेहता, पुणे.

37.	नाट्यसमीक्षा मराठी नाटके	वि.भा. देशपांडे, मेहता, पुणे.
38.	प्रयोगक्षम मराठी नाटके	संपा.मु.श्री. कानडे, विदर्भ साहित्य संघ, नागपूर.
39.	मराठी नाटक आणि मनोविकृती	स्नेहल तावरे आणि सुधा शाळीग्राम, विमल, पुणे.
40.	मराठी नाटक : स्वातंत्र्योत्तर चळवळ	वि.भा. देशपांडे, व्हीनस, पुणे.

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक 4
क. लोकसाहित्य आणि मराठी लोकसाहित्य

उद्दिष्टे :		
	1.	लोकसाहित्याच्या उगम व व्याप्तीबद्दल माहिती घेणे
	2.	लोकसाहित्य आणि मराठी लोकसाहित्याचा परिचय करून देणे
	3.	मराठी लोकगीते, लोककथा, लोककला, स्फुट रचना अशा साहित्याचा परिचय करून घेता येईल.
	4.	मराठी संस्कृती आणि परंपरांची ओळख होईल
	5.	लोकसाहित्याच्या अभ्यासपद्धती, अध्ययनपद्धती, संशोधन यांची माहिती देणे
अभ्यासक्रम		
घटक 1		लोकसाहित्य : संकल्पना आणि स्वरूप
		• लोकसाहित्याच्या व्याख्या : पाश्चात्त्य व भारतीय
		• लोकसाहित्य : संज्ञा व अर्थ
		• लोकसाहित्य आणि लोकसंस्कृती
		• लोकसाहित्य आणि लोकमानस
घटक 2		लोकसाहित्य : उत्पत्ती आणि व्याप्ती
	अ)	लोकसाहित्याचे प्रकार
		• शाब्द लोकसाहित्य : कथा, गीते, वाक्यप्रचार, म्हणी, उखाणे, आख्याने
		•लोककला : लोकनृत्य, लोकनाटय, लोकवाद्य, शिल्प, मूर्ती
		•लोकरूढी, लोकभ्रम, लोकसमज, लोकतत्त्व, लोकविधी
	ब)	लोकसाहित्य व अन्य ज्ञानशाखा
		•मानवंशशास्त्र, समाजशास्त्र मानसशास्त्र, भाषाशास्त्र, इतिहास
घटक 3		लोकसाहित्याच्या अभ्यासपद्धती
		1.दैवतकथाशास्त्रीय 2. निसर्गरूपकवादी 3.भ्रांतकल्पनावादी
		4.हेतुकथावादी 5.अवशेषवादी 6.ऐतिहासिक–भौगोलिक
		7.कार्यान्वयी 8. संदर्भान्वयी 9.रचनानुसारी
घटक 4		मराठी लोकगीते
		• कथागीते, ओवी, फेरावरची गाणी, भोंडला, भूलाबाई, नागपंचमीची गीते, विधिगीते, शेतकरी गीते, धनगरी गीते, कुंभाराच्या डहाका
		• गोंधळी–वासुदेव–पांगुळ–नाथजोगी–पोतराज यांची गीते
		• डक्कलवार, नागभंडयाची भजने, भेदिक, शाहिरी (लावणी–पोवाडा)
		• स्फुट रचनाप्रकार : म्हणी, वाक्प्रचार, उखाणे, कोडी
घटक 5		मराठी लोककथा
		• लोककथांची भारतीय परंपरा : ग्रंथनिविष्ट कथा : बृहत्कथा, पंचतंत्र, हितोपदेश, वेताळपंचविशी, सिंहासनबत्तीशी, शुकबहात्तरी, जातककथा, जैनचुर्णीकथा, कहाण्या, व्रतकथा
		• मौखिककथा, दैवतकथा, परीकथा, प्राणिकथा, उत्पतिकथा, दंतकथा,

		राक्षसकथा, पुराणकथा, स्पष्टीकरणकथा
		• लोककथेतील मूलघटक, रचनाबंध, आणि कल्पनाबंध
घटक 6		मराठी लोककला
		• लोकरंगभूमीचे विशेष
		• लोकनृत्ये : अभिचारनृत्य, विधिनाटय, क्रीडानृत्य (भक्ताचे नृत्य, गोंधळ, भारूड, दशावतार, कीर्तन, नमन, भुत्ये, राधानृत्य, मंगळागौर, नागपंचमी, लेझीम, झिमा फेर, गजीनृत्य इ.)
		• लोकनाटये : नाटयात्मविधी, धार्मिक नाटय वा उपासना नाटय, रंजननाटय (मुंज, लग्न, काकडआरती, लळीत, जोगवा, भुत्ये, कीर्तन, जोगता, बोहाडा, तमाशा, चित्रकथी, वग, कळसूत्री बाहूल्या, दंडार, बहुरूपी इ.)
घटक 7		लोकसाहित्याच्या अध्ययनपद्धती
		1. लोकतत्त्वीय अध्ययन पद्धती
		2. आदिबंधात्मक अध्ययन पद्धती
घटक 8		लोकसाहित्याच्या संशोधन पद्धती
		1. क्षेत्रीय संशोधन पद्धती
		2. स्तरीय संशोधन पद्धती

मूलभूत वाचन		
1.	लोकसाहित्याची रूपरेखा	दुर्गा भागवत
2.	लोकसाहित्याचे स्वरूप	प्रभाकर मांडे
3.	लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह	प्रभाकर मांडे
4.	लोकसाहित्य मीमांसा : भाग 1 व 2	विश्वनाथ शिंदे
5.	लोकसाहित्य : संकल्पना व स्वरूप	शरद व्यवहारे
6.	लोकसाहित्य विचार	अनिल सहस्त्रबुद्धे
7.	लोकसाहित्य शोध आणि समीक्षा	रा.चिं. ढेरे
8.	लोकसाहित्य : एक स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र	गंगाधर मोरजे
9.	लोकसाहित्याचा क्षेत्रीय अभ्यास	गंगाधर मोरजे
10.	लोकसाहित्य शब्दकोश	सरोजिनी बाबर

पूरक वाचन :		
1.	मराठी लोककथा	मधुकर वाकोडे
2.	मराठी लोककथा स्वरूप मीमांसा	वैदेही कोळेकर
3.	लोकसाहित्य : शब्द व प्रयोग	तारा भवाळकर
4.	लोकसंचित	तारा भवाळकर
5.	धर्म आणि लोकसाहित्य	दुर्गा भागवत
6.	लोकमत	स.रा. गाडगीळ
7.	लोकसाहित्य संशोधन पद्धती	अनिल सहस्त्रबुद्धे
8.	शाहिरी वाङ्मयाच्या धारा	विश्वनाथ शिंदे
9.	ओवी ते लावणी	श्री.रं. कुलकर्णी

संदर्भ ग्रंथ		
1.	मराठी लोकांची संस्कृती	इरावती कर्वे
2.	पुराणकथा आणि वास्तवता	डी.डी. कोसंबी (अनु.वसंत तुळमुले)
3.	स्त्री गीतांची सामाजिक, सांस्कृतिक परंपरा	विद्या व्यवहारे

4.	लोकसंस्कृतीतील स्त्रीरूपे	कृष्णा इंगोले
5.	दगडी जात्याचा रेशमी गळा	भगवंत देशमुख
6.	स्त्रीजीवन	साने गुरूजी
7.	भूमी आणि स्त्री	शैला लोहिया
8.	हादगा आणि भोंडला	शैला लोहिया
9.	स्त्रियांचे खेळ आणि गाणी	सरोजिनी बाबर
10.	झोपाळयावरचे रामायण	व्यंकटेश मराठे
11.	लोकसंचित	तारा भवाळकर
12.	लोकरंजनाची पारंपरिक माध्यमे	शरद व्यवहारे
13.	शाहिरी वाङ्मयाच्या धारा	विश्वनाथ शिंदे
14.	मराठी लोकनाटय– तमाशा	नामदेव व्हटकर
15.	लोकसंस्कृतीचे उपासक	रा.चिं. ढेरे
16.	लोकसंस्कृतीची क्षितीजे	रा.चिं. ढेरे
17.	लोकनाटयाची परंपरा	वि.कृ. जोशी
18.	मराठी लावणी वाङ्मय	गंगाधर मोरजे
19.	मऱ्हाटी लावणी	म.वा. धोंड
20.	लोकरंगभूमी	प्रभाकर मांडे
21.	मायवाटेचा मागोवा	तारा भवाळकर
22.	मराठी लोककथागीत	दिनकर कुलकर्णी
23.	लोकसाहित्य आणि लोकसंस्कृती	सरोजिनी बाबर
24.	स्त्रियांच्या ओवीगीतांतील प्रतिमासृष्टी	वनमाला पानसे
25.	महाराष्ट्र – लोकसंस्कृती	सरोजिनी बाबर
26.	साजशिणगार	सरोजिनी बाबर
27.	वाङ्मयशारदेचे नुपूर	मालती दांडेकर
28.	लोककथा कल्पकता	मालती दांडेकर
29.	मराठवाडयातील कलगी तु–याची आध्यत्मिक शाहिरी	प्रभाकर मांडे
30.	भारत के लोकनाटय	डॉ.शिवकुमार मधुर
31.	लोकसाहित्य : बदलते संदर्भ बदलती रूपे	डॉ.गंगाधर मोरजे
32.	लोकप्रतिभा आणि लोकतत्त्वे	मधुकर वाकोडे
33.	लोकधाटीच्या वहिवाटी	मधुकर वाकोडे
34.	अनुबंध	तारा परांजपे
35.	लोकनागर रंगभूमी	तारा भवाळकर
36.	संतसाहित्य आणि लोकसाहित्य	रा.चिं. ढेरे
37.	लोकसंस्कृतीचा अंतःप्रवाह	शरद व्यवहारे
38.	लोकरंगकला आणि नागररंगभूमी	प्रभाकर मांडे
39.	प्राचीन मराठीच्या नवधारा	रा.चिं. ढेरे
40.	लोकदैवतांचे विश्व	रा.चिं. ढेरे
41.	लोकसाहित्य सिद्धांत आणि रचनाबंध	गंगाधर मोरजे
42.	आंबडेकरी जलसे	भगवान ठाकूर
43.	सत्यशोधकी जलसे	संभाजी खराट
44.	भारतीय रंगभूमीच्या शोधात	रा.चिं. ढेरे
45.	कला आणि संस्कृती एक समन्वय	सुधीर देवरे
46.	साहित्याचे सामाजिक सांस्कृतिक अनुबंध	म.सु. पाटील
47.	परंपारिक मराठी तमाशा आणि आधुनिक वगनाटय	विश्वनाथ शिंदे
48.	संस्कृतीच्या पाउलखुणा	द.ता. भोसले
49.	लोकजीवन आणि लोकसंस्कृती	द.ता. भोसले
50.	आंबडेकरी शाहिरी : एक शोध	कृष्णा किरवले

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
एम.ए. मराठी (सुधारित) अभ्यासक्रम
अभ्यासपत्रिकांची रूपरेषा
एम.ए. भाग 2

अभ्यास वर्ष : 2011 पासून अंमलात

आवश्यक अभ्यासपत्रिका :

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 5	आधुनिक भाषाविज्ञान आणि मराठी भाषा
अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 6	एका वाङ्मय प्रकाराचा अभ्यास : कादंबरी
अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 7	मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय : गद्य आणि पद्य

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका :

महत्त्वाची सूचना : **प्रथम वर्षासाठी निवडलेला ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका गट हा द्वितीय वर्षासाठी अनिवार्य राहील.**

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8 (तीन पैकी एक)
अ. मराठी भाषा : उपयोजन आणि सर्जन
ब. मराठी वैचारिक वाङ्मय
क. लोकप्रिय साहित्य आणि विज्ञान साहित्य

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 5
आधुनिक भाषाविज्ञान आणि मराठी भाषा

उद्दिष्टे :		
	1.	भाषिक व्यवहाराचे स्वरूप समजावून घेवून भाषाविज्ञानाचा इतर अभ्यासक्षेत्राशी असणारा संबंध तपासणे
	2.	आधुनिक भाषाविज्ञानाचा मराठी भाषेच्या संदर्भात परिचय करून घेणे
	3.	स्वन, रूप, वाक्य, अर्थ या संकल्पना मराठीच्या संदर्भात तपासणे
	4.	भाषाभ्यासपद्धती, भाषाकुल संकल्पना समाजभाषाविज्ञान, मराठीच्या बोली व तिचा शब्दसंग्रह यांचा परिचय करून घेणे
अभ्यासक्रम		
घटक 1		भाषिक व्यवहाराचे स्वरूप
		• भाषिक आणि भाषेतर संप्रेषण
		• फेर्दिनां–द–सोस्यूर : भाषिक व्यवस्था (Langue) व भाषिक वर्तन (Parole)
		• नोम चॉम्स्की : भाषिक क्षमता (Competence)व भाषिक प्रयोग (Performance)
		• लेनर्ड ब्लूमफील्ड : वाचिक वर्तन (Verbal Behaviour)
		• उच्चार आणि लेखन

घटक 2		वर्णनात्मक वा संरचनावादी भाषाविज्ञान
		• स्वन–स्वनिम–स्वनांतर, स्वनिमनिश्चितीची तत्त्वे, स्वनिम विनियोगाचे प्रकार, ध्वनिसाम्यता व काटकसरीचे तत्त्व, स्वनिमाचे प्रकार, मराठी स्वनिमव्यवस्था
		• रूप –रूपिम – रूपिकांतर स्वनिमाश्रयी व रूपिमाश्रयी रूपिकान्तरे, शून्य रूपिकान्तर, रूपिमांचे प्रकार, विकारसरणी : वचन, लिंग, विभक्ती; पदघटना : प्रत्यय, समास, अभ्यस्त पदे
		• वाक्यविन्यास शब्दबंध, उपवाक्य, वाक्य : तीन रचना, प्रथमोपस्थित घटक, कार्यात्मक प्रवर्ग : कर्ता–कर्म–क्रियापद
		• अर्थविन्यास अर्थाचे स्वरूप व व्याख्या, अर्थाचे प्रकार, अर्थक्षेत्र संकल्पना
घटक 3		भाषाभ्यास पद्धती
		• भाषाभ्यास (Philology) : स्वरूप व विशेष
		• ऐतिहासिक, तुलनात्मक आणि वर्णनात्मक भाषाभ्यास पद्धती
घटक 4		भाषाविज्ञान व इतर अभ्यासक्षेत्रे
		• शैलीविज्ञान (ध्वनी, शब्द, अर्थ, वाक्य या पातळीवर)
		• कोशविज्ञान
		• भाषांतरमीमांसा
		• मनोविज्ञान
		• मानववंशविज्ञान
		• उपयोजित भाषाविज्ञान
घटक 5		समाजभाषाविज्ञान
		• समाज,संस्कृती आणि भाषा यांचा सहसंबंध
		• भाषिक सापेक्षतावाद आणि न्यूनसिद्धांत
		• समाजभाषाविज्ञानातील विविध संकल्पना (भाषिक भांडार, भाषिक प्रभावक्षेत्र, भाषिक संपर्क, भाषा व्यवहार, द्वैभाषिकता, बहुभाषिकता, भाषामिश्रण, भाषाबदल, भाषानिषिद्धता, भाषाशुद्धी, भाषाप्रदूषण, स्त्रियांची व पुरूषांची भाषा)
		• लघुक्षेत्रे
घटक 6		भाषाकुल आणि मराठी
		• भाषाकुल संकल्पना
		• भाषांचे वर्गीकरण आणि जगातील प्रमुख भाषाकुले
		• इंडो–युरोपिअन भाषाकुल
		• आर्यभारतीय भाषाकुल
		• अंतर्वर्तूळ –बहिर्वर्तूळ सिद्धांत आणि मराठी

घटक 7		प्रमाणभाषा आणि बोली
		• भाषाविज्ञान आणि बोली भूगोल
		• पिजिन व क्रिऑल भाषा संकल्पना
		• बोलीनिर्मितीची कारणे व विशेष
		• बोलीचा अभ्यास : कोकणी, अहिराणी, वऱ्हाडी
घटक 8		मराठीवरील अन्य भाषांचा प्रभाव
		• भाषिक संक्रमण, आदान–प्रदानाचे स्वरूप व कारणे
		• मराठीवर द्राविडी (कन्नड, तेलगू, तामीळ), संस्कृत, फार्शी, इंग्रजी व हिंदी या भाषांचा प्रभाव

मूलभूत वाचन		
1.	आधुनिक भाषाविज्ञान : सिद्धांत आणि उपयोजन	मिलिंद मालशे
2.	ध्वनिविचार	डॉ.ना.गो. कालेलकर
3.	भाषा : इतिहास आणि भूगोल	डॉ.ना.गो. कालेलकर
4.	भाषा आणि संस्कृती	डॉ.ना.गो. कालेलकर
5.	मराठीचा भाषिक अभ्यास	संपादक डॉ.मु.श्री. कानडे
6.	समाजभाषाविज्ञान : प्रमुख संकल्पना	डॉ.रमेश वरखेडे
7.	मराठी भाषाः उद्‌गम आणि विकास	कृ. पां. कुलकर्णी
8.	भाषा आणि भाषाशास्त्र	डॉ.श्री.न. गजेंद्रगडकर
9.	भाषाविज्ञान आणि मराठी भाषा	डॉ.अनिल गवळी

पूरक वाचन		
1.	वर्णनात्मक भाषाविज्ञान : स्वरूप आणि पद्धती	संपादक : कल्याण काळे, अंजली सोमण
2.	भाषाविज्ञान : सामान्य, सरंचनावादी व सामाजिक	संपादक :कल्याण काळे, अंजली सोमण
3.	सामाजिक भाषाविज्ञान :	संपादक प्रभाकर जोशी, चारूता गोखले
4.	ऐतिहासिक भाषाशास्त्र	डॉ.र.रा. गोसावी
5.	वैखरी : भाषा आणि भाषाव्यवहार	डॉ.अशोक केळकर
6.	अर्वाचीन मराठी	डॉ.रमेश धोंगडे
7.	वृद्धि : भाषेचे व भाषाभ्यासाचे विकसन	दिनेश माहूलकर
8.	भाषाविचार आणि मराठी भाषा	डॉ.गं.ब. ग्रामोपाध्ये

सदर्भ ग्रंथ		
1.	मराठीचे वर्णनात्मक भाषाविज्ञान	डॉ.महेंद्र कदम
2.	मराठी भाषा : व्यवस्था व अध्यापन	चं.द. इंदापूरकर
3.	मराठीच्या प्रमाणभाषेचे स्वरूप	डॉ.सुहासिनी लद्दू
4.	अभिनव भाषाविज्ञान	डॉ.गं.ना. जोगळेकर
5.	मध्यमा	अशोक केळकर
6.	प्रगत भाषाविज्ञान	डॉ.शशिकांत लोखंडे

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 6
एका वाङ्मयप्रकाराचा अभ्यास : कादंबरी

उद्दिष्टे :		
	1.	कादंबरी वाङ्मयप्रकाराचा परिचय करून देणे
	2.	कादंबरी वाङ्मयप्रकाराची संकल्पना, प्रकार व समीक्षा समजावून देणे
	3.	मराठी कादंबरीच्या समीक्षेची वाटचाल समजून घेणे
	4.	विद्यार्थ्यांमध्ये कादंबरीविषयक समीक्षेचा दृष्टिकोण वाढीस लावणे
	5.	नेमलेल्या कादंबरीचे विविध घटकानुसार विवेचन – विश्लेषण करून निष्कर्ष काढणे
अभ्यासक्रम		
घटक 1		कादंबरी : व्याख्या, विशेष, प्रकार, कादंबरीचे घटक व कादंबरीची समीक्षा
		• प्रकार : ऐतिहासिक, सामाजिक, प्रादेशिक, चरित्रात्मक, आत्मकथनात्मक
		• घटक : 1. कथानक 2. पात्र 3.निवेदन 4. आत्माविष्कार 5. कालावकाश 6. भाषा
		• समीक्षा : 1. वि.का. राजवाडे 2. ना.सी.फडके 3. कुसुमावती देशपांडे 4. नरहर कुरूंदकर 5. उषा हस्तक 6. चंद्रकांत बांदिवडेकर 7.भालचंद्र नेमाडे 8. विलास सारंग 9. हरिश्चंद्र थोरात
		नेमलेल्या साहित्यकृती
घटक 2 :		• वज्राघात : ह.ना. आपटे
		• ढद्‌ढाशास्त्री परान्ने : मुकुंद पाटील
घटक 3 :		• बळी : विभावरी शिरूरकर
घटक 4 :		• धग : उद्धव शेळके
घटक 5 :		• बॅ.अनिरूद्ध घोपेश्वरकर : भाऊ पाध्ये
घटक 6 :		• पोखरण : केशव मेश्राम
घटक 7 :		• रीटा वेलिणकर : शांता गोखले
घटक 8 :		• नामुष्कीचे स्वगत : रंगनाथ पठारे

मूलभूत वाचन		
1.	मराठी कादंबरी	चंद्रकांत बांदिवडेकर, चिंतन आणि समीक्षा, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, 1983
2.	कादंबरी आणि मराठी कादंबरी	उषा हस्तक, साहित्यसेवा प्रकाशन, औरंगाबाद, 1993
3.	टीकास्वयंवर	भालचंद्र नेमाडे, साकेत प्रकाशन, औरंगाबाद, 1990
4.	कादंबरीविषयी	हरिश्चंद्र थोरात, पद्‌मगंधा प्रकाशन, पुणे 2006
5.	समग्र राजवाडे साहित्य	वि.का. राजवाडे, खंड 13 वा मधील कादंबरी हा लेख (1902 मधील)
6.	कादंबरी	वि.का. राजवाडे, आनंद प्रेस, सातारा, 1928
7.	मराठी साहित्य : प्रेरणा व स्वरुप	गो.मा. पवार, म.द. हातकणंगलेकर (संपा.) पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, 1986
8.	मराठी कादंबरी	कुसुमावती देशपांडे,पहिले शतक, मुं.म.सा. संघ, मुंबई, दु.आ. 1975

पूरक वाचन		
1.	कादंबरी : एक वाङ्मयप्रकार	जान्हवी संत, मोघे प्रकाशन, कोल्हापूर, 1971
2.	मराठी नवकादंबरी	विलास सारंग, अनुष्टुभ, जाने–फेब्रु, 1983
3.	मराठी कादंबरी : तंत्र आणि विकास	प्र.वा.बापट, ना.वा.गोडबोले (संपादक), व्हिनस, पुणे 1973
4.	कादंबरी	ल.ग. जोग, चिरंजीव ग्रंथ प्रकाशन, पुणे 1963
5.	साठोत्तरी मराठी समीक्षा	केशव सद्रे, गोमंतक मराठी अकादमी, पणजी, 1996
6.	मराठीतील प्रायोगिक कादंबरी आणि श्याम मनोहर	किशोर सानप, बजाज पब्लिकेशन, अमरावती, 1998
7.	मराठी कादंबरीतील नैतिकता	किशोर सानप, बजाज पब्लिकेशन, अमरावती, 1998
8.	साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ	अंजली सोमण, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे 1989
9.	कादंबरी संवाद	डॉ.पंडित टापरे, पद्मगंधा प्रकाशन,
10.	मराठी कादंबरी : समीक्षा	पाटील तानाजी राऊ, डायमंड पब्लिकेशन पुणे, 2009

संदर्भ		
1.	धार आणि काठ	नरहर कुरूंदकर, देशमुख आणि कंपनी, पुणे 1971
2.	मराठी प्रादेशिक कादंबरी : तंत्र आणि स्वरूप	मदन कुलकर्णी, श्री.मंगेश प्रकाशन, नागपूर, 1984
3.	कादंबरी समीक्षा	श्री.मा.कुलकर्णी, उन्मेष प्रकाशन, नागपूर 1972
4.	वाङ्मयीन संदर्भ आणि अवलोकन	सोमनाथ कोमरपंत, मित्र प्रकाशन, फोंडा–गोवा, 1992
5.	वाङ्मयीन आकलन	रा.ग. जाधव, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई 1977
6.	मराठी कादंबरीची समाजशास्त्रीय समीक्षा	रवींद्र ठाकूर, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे, 2007
7.	साहित्याचे मानदंड	गंगाधर गाडगीळ, पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई, 1962
8.	ग्रामीणसाहित्य : स्वरूप आणि समस्या	आनंद यादव, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, 1979
9.	गेल्या अर्धशतकातील मराठी कादंबरी	विलास खोले (संपादक), लोकवाङ्मयगृह, मुंबई, 2002
10.	मराठी कादंबरी : आस्वाद यात्रा	विजया राजाध्यक्ष (संपादक), पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई
11.	समीक्षेची नवी रूपे	पाटील गंगाधर (या पुस्तकातील कादंबरीविषयक सर्व लेख)
12.	प्रतिष्ठान	1981

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 7
मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय : गद्य आणि पद्य

उद्दिष्टे :		
	1.	मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयपंरपरा, प्रेरणा, प्रवृत्ती व रचनाप्रकार यांचा परिचय करून देणे.
	2.	या कालखंडातील सामाजिक, धार्मिक व सांस्कृतिक पार्श्वभूमी आणि ग्रंथनिर्मिती यांचा अनुबंध स्पष्ट करणे.
	3.	या कालखंडातील गद्यवाङ्मयाचा व तत्कालीन मराठीच्या स्वरुपाचा परिचय करून देणे.
	4.	या कालखंडातील पद्यवाङ्मयाचे स्वरूप व वैशिष्टये यांचा परिचय करून देणे.
	5.	महानुभाव वाङ्मय, संतवाङ्मय, पंडितीवाङ्मय शाहिरीवाङ्मय व बखर वाङ्मय या दिशेने मध्ययुगीन वाङ्मयाचा झालेला विकास व वाटचाल यांचा आढावा घेणे.

नेमलेल्या साहित्यकृती		
1.	श्रीगोविंदप्रभू चरित्र :	संपा. डॉ.वि.भि. कोलते, अरूण प्रकाशन, मलकापूर, 1972
2.	श्रीज्ञानेश्वरी, अध्याय 12 वा	संपादक द.सी. पंगू, व्हीनस प्रकाशन, पुणे
3.	एकनाथांची निवडक भारूडे :	संपादक वसंत जोशी, मेहता प्रकाशन, पुणे 1994
4.	मनाचे श्लोक :	संपादक के.वि. बेलसरे, समर्थ सेवा मंडळ, सज्जनगड, सातारा.
5.	संत बहिणाबाईची अभंगवाणी :	संपा. प्रा.भैरव कुंभार डॉ.अनिल गवळी, हिरण्यकेशी प्रकाशन, कोल्हापूर, 2007
6.	दमयंती स्वयंवर :	संपा.अ. का. प्रियोळकर, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, 1978
7.	पैंजण :	संपा.म. ना. अदवंत, साहित्य प्रसार केंद्र, नागपूर, 1982
8.	भाऊसाहेबांची बखर :	संपा.भीमराव कुलकर्णी अनमोल प्रकाशन, पुणे, 1985

अभ्यासक्रम		
घटक 1		श्रीगोविंदप्रभू चरित्र
		• म्हाइंभट : वाङ्मयीन कार्य
		• श्रीगोविंदप्रभूचरित्र : स्वरूप व विशेष
		• श्रीगोविंदप्रभू अवतार विशेष
		• श्रीगोविंदप्रभू चरित्रातील समाजजीवन
		• श्रीगोविंदप्रभूचरित्र : भाषाविशेष
		• श्रीगोविंदप्रभूचरित्र : आशय सौंदर्य
		• श्रीगोविंदप्रभूचरित्र : तत्त्वज्ञान आणि आचारधर्म
		• श्रीगोविंदप्रभूचरित्र : व्यक्तिचित्रणे व प्रसंगचित्रणे

घटक 2		श्रीज्ञानेश्वरी : अध्याय 12 वा
		• ज्ञानदेवचरित्र व वाङ्मयीन कार्य
		• ज्ञानदेव : नाथसंप्रदाय आणि वारकरी संप्रदाय
		• ज्ञानदेवांचे तत्त्वज्ञान
		• ज्ञानदेवांचे सद्‌गुरूस्तवन
		• भक्तिमार्ग व योगमार्गाचे विवेचन
		• आदर्श भक्ताची लक्षणे
		• अर्जुन, श्रीकृष्ण व्यक्तिचित्रे
		• काव्यसौंदर्य : प्रतिमा, प्रतीके, अलंकार
		• भाषाशैली
		• ज्ञानदेवकालीन समाजजीवन
घटक 3		एकनाथांची निवडक भारूडे
		• संत एकनाथांचे चरित्र व वाङ्मयीन कार्य
		• भारूडांची विविधता
		• भारूडांचा आशय
		• उपदेश व अध्यात्म यांचा समन्वय
घटक 4		मनाचे श्लोक
		• रामदासांचे चरित्र व वाङ्मयीन कार्य
		• मनाचे श्लोक मधील आशय
		• भक्ती व बोध
		• सगुण निर्गुणातील शुद्ध स्वरुप आणि फलश्रुती
घटक 5		संत बहिणाबाईंची अभंगवाणी
		• बहिणाबाईंचे चरित्र व वाङ्मयीन कार्य
		• संत तुकाराम व बहिणाबाई
		• वारकरी संप्रदाय व बहिणाबाई
		• बहिणाबाईंनी सांगितलेली गुरू–शिष्य लक्षणे
		• बहिणाबाईंचा उपदेश
		• बहिणाबाईंचे तत्त्वज्ञान व भक्ती
		• बहिणाबाईंच्या अभंगातून आलेले तत्कालीन समाजजीवन
		• बहिणाबाईंचे अभंग : काव्यसौंदर्य
		• बहिणाबाईंचे तेरा जन्म
		• बहिणाबाईंच्या संदर्भातील वाद अथवा मत–मतांतरे
घटक 6		दमयंती स्वयंवर
		• रघुनाथ पंडितांचे व वाङ्मयीन कार्य
		• संस्कृत पंचमहाकाव्ये व मराठी आख्यानकाव्ये यांचा संबंध
		• नैषधीय चरित व दमयंती स्वयंवर
		• दमयंती स्वयंवर : आशयसौंदर्य
		• दमयंती स्वयंवर :प्रसंग चित्रणे व व्यक्तिचित्रणे
		• दमयंती स्वयंवराची भाषा
		• दमयंती स्वयंवरातील वृत्तरचना
		• दमयंती स्वयंवर : वर्णनशैली
		• दमयंती स्वयंवराचे मराठी स्वयंवर काव्यातील वेगळेपण, वैशिष्टये.

घटक 7		पैंजण
		• मराठीतील शाहिरी वाङ्मयाचे स्थान
		• मराठी लावणी : रसाविष्कार, अलंकार–सृष्टी व शैली
		• शाहीर रामजोशी यांची लावणी : स्वरूप व वैशिष्ट्ये
		• शाहीर अनंतफंदी यांची लावणी : स्वरूप व वैशिष्ट्ये
		• शाहीर होनाजी बाळा यांची लाावणी : स्वरूप व वैशिष्ट्ये
		• शाहीर परशराम यांची लावणी : स्वरूप व वैशिष्टये
		• शाहीर प्रभाकर यांची लावणी : स्वरूप व वैशिष्टये
		• शाहीर सगनभाऊ यांची लावणी : स्वरूप व वैशिष्टये
घटक 8		भाऊसाहेबांची बखर
		• मराठीतील बखर वाङ्मयाचे स्थान
		• बखरींचे साहित्यकृती म्हणून मूल्यमापन
		• भाऊसाहेबांच्या बखरीचे ऐतिहासिक महत्त्व
		• भाऊसाहेबांच्या बखरीतील व्यक्तिचित्रणे आणि प्रसंगचित्रणे
		• भाऊसाहेबांची बखर : भाषाविशेष व वर्णनशैली
		• भाऊसाहेबांच्या बखरीतून प्रतिबिंबित झालेले तत्कालीन राजकीय व सामाजिक जीवन

मूलभूत वाचन		
1.	श्रीगोविंदप्रभू चरित्र,	संपा.ब्रह्मानंद देशपांडे, कैलाश पब्लिकेशन्स, औरंगपुरा, औरंगाबाद, 1999
2.	महानुभावीय मराठी वाङ;मय	डॉ.वा.ना. देशपांडे, व्हीनस प्रकाशन, पुणे 1960
3.	श्रीज्ञानेश्वरी	सरकारी प्रत
4.	सार्थ श्रीज्ञानेश्वरी	संपा.मामासाहेब दांडेकर
5.	श्रीज्ञानेश्वरी	संपा.पां.ना. कुलकर्णी, शिवाजी विद्यापीठ, प्रकाशन
6.	बहिणाबाईंचा गाथा	संपा.डॉ.शालिनी जावडेकर, कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन, पुणे 1979
7.	रघुनाथ पंडिताचे काव्यग्रंथ	संपा. बापट हरि त्रिंबक, मनाहेर प्रेस, पुणे 1909
8.	मऱ्हाठी लावणी	संपा.म.वा. धोंड
9.	प्राचीन मराठी गद्य : प्रेरणा आणि परंपरा	डॉ.श्री.रं. कुलकर्णी मेहता पब्लिशिंग हाऊस पुणे 1991
10.	बखर वाङ्मय	गं.ब.ग्रामोपाध्ये, मुंबई मराठी ग्रंथसंग्रहालय, मुंबई 1955
11.	संत एकनाथ	शं. दा. पेंडसे, नागपूर प्रकाशन, नागपूर 1971
12.	रामदास दर्शन	संपा. गं. बा. सरदार, मॉडर्न बुक डेपो, पुणे 1972
13.	श्रीसमर्थ ग्रंथ भांडार	ल.रा. पांगारकर, ढवळे प्रकाशन, ति. आ. मुंबई
14.	श्रीएकनाथ महाराजांच्या अभंगाची गाथा	संपा.द.अ. आपटे किंजवडेकर, रा.द. चित्रशाळा प्रकाशन, पुणे

पूरक वाचन		
1.	महानुभाव पंथ आणि त्यांचे वाङ;मय	शं.गो. तुळपुळे
2.	महानुभावीय मराठी वाङ;मय	य.खु. देशपांडे, यवतमाळ
3.	महानुभाव गद्य	संपा.डॉ.शं.गो. तुळपुळे
4.	श्रीगोविंदप्रभू विषय साहित्य :शोध आणि समीक्षा	डॉ.अविनाश आवलगावकर

5.	महानुभावांचा आचारधर्म	संपा.श्रीकृष्णमूर्ती, नागपूरकर उदय प्रकाशन, 1985
6.	श्रीज्ञानेश्वर चरित्र, ग्रंथ व तत्त्वज्ञान	शं.वा. दांडेकर
7.	ज्ञानेश्वर काव्य आणि काव्यविचार	व.दि. कुलकर्णी
8.	प्राचीन मराठी पंडिती काव्य	के.ना. वाटवे
9.	दमयंती स्वयंवराख्यान	सोनी, भालचंद्र, व्हीनस प्रकाशन, पुणे
10.	मराठी लावणी वाङ्मय	डॉ.गंगाधर मोरजे
11.	महानुभावांचा आचारधर्म	डॉ.वि.भि. कोलते, अरूण प्रकाशन (बुलढाणा)
12.	भाऊसाहेबांची बखर	संपा.मु.श्री. कानडे
13.	एकनाथी भारूड (भाग 1–2)	पाठक प्रकाशन, मुंबई, 1969
14.	एकनाथांची भजने	संपा. विनोबा भावे, परंधाम प्रकाशन, पवनार, 1972
15.	मनोबोधामृत (श्रीभाऊ महाराज उमदीकर यांच्या विवरणासह)	संपा.प्र. ह. कुलकर्णी

संदर्भ ग्रंथ		
1.	महानुभाव साहित्य : शोधसंचार	डॉ.अविनाश आवलगावकर
2.	महानुभाव साहित्य संशोधन, खंड–1	डॉ.यु.म. पठाण
3.	चक्रपाणी	डॉ.रा.चिं.ढेरे, विश्वकर्मा साहित्यालय, पुणे
4.	महानुभाव तत्त्वज्ञान	संपा.डॉ.वि.भि. कोलते
5.	प्राचीन मराठी आख्यान कविता	गजमल माळी
6.	मराठी आख्यान कविता	गं.ब. ग्रामोपाध्ये
7.	श्रीज्ञानेश्वरांचे तत्त्वज्ञान	शं.दा. पेंडसे
8.	श्रीज्ञानेश्वरी : स्वरूप, तत्त्वज्ञान आणि काव्य	न.र. फाटक
9.	श्रीज्ञानेश्वरी : स्वरूप, तत्त्वज्ञान आणि काव्य	म.वा. धोंड
10.	ज्ञानेश्वरांचे चिंतन	उषा. मा. देशमुख
11.	ज्ञानेश्वरांचे काव्यशास्त्र	व.दि. कुलकर्णी
12.	मराठी शाहीर आणि शाहिरी वाङ्मय	य.न. केळकर
13.	मराठी बखर	र.वि. हेरवाडकर
14.	मराठी बखर वाङ्मय : उदय आणि विकास	डॉ.बापूजी संकपाळ
15.	मागोवा	डॉ.ब.ना. तुरंबेकर
16.	ज्ञानेश्वरांचे जीवनदर्शन	डॉ.प्र. न. जोशी
17.	वारकरी संप्रदाय आणि संतसाहित्य	(संपा.) डॉ.शिवाजीराव मोहिते
18.	प्राचीन मराठीतील स्फुट आख्यान काव्यांचा अभ्यास	अनुराधा कुलकर्णी
19.	प्राचीन मराठी अख्यान कविता	बापट प्र.ब.
20.	मराठी शाहिरी वाङ्मयीन	सहस्त्रबुध्दे म.ना.
21.	रामदास : वाङ्मय आणि कार्य	न. र. फाटक
22.	समर्थ दर्शन	डॉ.मुदगल, अनिरूद्ध कुलकर्णी
23.	एकनाथाचे चरित्र	राजाराम रामकृष्ण भागवत
24.	लोकसाहित्यकार एकनाथ	शं.गो. तुळपुळे
25.	श्रीसंत एकनाथ	गो. नि. दांडेकर
26.	श्रीएकनाथ महाराजांची भारूडे	संपा. बडवे बा. वि.
27.	रामदासदर्शन	गं. बा. सरदार

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8 (तीन पैकी एक)
अ. मराठी भाषा : उपयोजन आणि सर्जन

उद्दिष्टे :		
	1.	स्वभाषा व परभाषा शिक्षणातील साम्यभेद जाणणे
	2.	मराठीच्या शब्दसंग्रहाची सर्जकता तपासणे
	3.	भाषा, भाषण आणि भाषावापर यातील वैविध्य समजावून घेणे
	4.	अनुवाद आणि रूपांतराचे महत्त्व लक्षात घेणे
	5.	संगणकसंवाद व संगणकीय उपयोजन याबाबत माहिती घेणे
	6.	सर्जनशील व संगणकीय उपयोजन करणे
अभ्यासक्रम		
घटक 1		स्वभाषा आणि परभाषाशिक्षण
		• स्वभाषा आणि परभाषा : स्वरूप व व्याख्या
		• स्वभाषाशिक्षण : टप्पे, आवश्यकता, पूर्वतयारी, अडथळे
		• परभाषाशिक्षण : स्वरूप, महत्त्व, आवश्यकता
घटक 2		सामाजिक अभिसरण आणि शब्दसंग्रह
		• सामाजिक अभिसरणाची संकल्पना
		• भाषासमृद्धी व मराठीचा शब्दसंग्रह
		• लेख 1. श्री. म. माटे : भाषाभिवृद्धीची सामाजिक दृष्टी 2. आशा मुंडले : भाषेतून दिसणारी स्त्री 3. वि. वा. शिरवाडकर : मला शब्द द्या. 4. वि. वा. शिरवाडकर : शब्दही हरवतात. 5. सुमन बेलवलकर : भाषा – नवराबायकोची 6. श्री. के. क्षीरसागर : अद्याप उरलेले इंग्रजी राज्य
घटक 3		भाषा आणि भाषण
		• भाषा व भाषण यांचा सहसंबंध – भेद
		• देहबोली : स्वरूप – विशेष
		• भाषणाची मूलतत्त्वे
घटक 4		भाषावापराची विविधता
		• वृत्तपत्रे
		• आकाशवाणी
		• दूरचित्रवाणी
		• विज्ञान
घटक 5		अनुवाद आणि रूपांतर
		• अनुवाद व रूपांतर : स्वरूप–फरक
		• अनुवादकाचे गुण व पूर्वतयारी
		• अनुवाद कसा असावा ? विविध अभिप्राय / मत मतांतरे
		• विविध अनुवाद : ललित व ललितेतर
घटक 6		संगणकसंवाद
		• संगणकाची भाषा
		• इंटरनेट व इंटरनेटवरील दैनिके, लेख, कविता
		• पॉवरपाईंट, ई–मेल, वेबसाईट, ब्लॉग

घटक 7		संगणकीय उपयोजन
		• वेबसाईड निर्मिती
		• पॉवरपाईंट प्रेझेंटशन
		• ई–मेल
		• ब्लॉग लेखन
		• लॅपटॉपचा विविधांगी वापर
घटक 8		सर्जनशील उपयोजन
	•	कविता, बातमी, जाहिरात, उतारा यांचा इंग्रजीतून मराठीमध्ये अनुवाद, रूपांतर, अनुसर्जन

मूलभूत वाचन		
1.	भाषा : अंत:सूत्र आणि व्यवहार	संपादक मु.ग. पानसे, मसाप, पुणे
2.	भाषा : मातृभाषा आणि परभाषा	रा.सो. सराफ
3.	भाषाव्यवहार आणि भाषाशिक्षण	संपादक डॉ.सुरेंद्र ग्रामोपाध्ये, मौज, मुंबई
4.	देहबोली	अंजली पेंडसे, नीलकंठ, पुणे
5.	भाषांतरमीमांसा	संपादक कल्याण काळे, अंजली सोमण, प्रतिमा, पुणे
6.	संगणकयुग	अच्युत गोडबोले, मौज, मुंबई
7.	भाषा आणि जीवन	संपादक कल्याण काळे, मेहता, पुणे
8.	विज्ञानाचे तत्त्वज्ञान	संपादक शरद देशपांडे, सदानंद मोरे, ग्रंथाली, मुंबई
9.	इंटरनेट	डॉ.प्रबोध चोबे, मनोरमा, मुंबई
10.	भाषांतर	डॉ.सदा कऱ्हाडे, लोक वाङ्मय, मुंबई

पूरक वाचन		
1.	मराठीचे शिक्षण	वसंत दावतर, लोक वाङ्मय, मुंबई
2.	वृत्तविद्या	स.ह. देशपांडे
3.	नभोवाणी कार्यक्रम तंत्र आणि मंत्र	पुष्पा काणे, इंडिया बुक कंपनी, पुणे
4.	आकाशवाणी	विश्वकर्मा रासबिहारी, सूचना मंत्रालय, भारत सरकार
5.	मराठी विज्ञान साहित्य	संपादक म.सु. पगारे, प्रशांत पब्लिकेशन्स, पुणे
6.	आधुनिक माहिती तंत्रज्ञानाच्या विश्वात	दीपक शिकारपूर, उज्ज्वल मराठे, उत्कर्ष, पुणे
7.	व्यावहारिक मराठी	डॉ.ल.रा. नसिराबादकर, फडके, कोल्हापूर
8.	जाहिरातीचं युग	यशोदा भागवत, मौज, मुंबई
9.	आजच्या ठळक बातम्या	डॉ.समीरण वाळवेकर

संदर्भ ग्रंथ		
1.	बेलभाषा	सुमन बेलवलकर, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई.
2.	भयंकर सुंदर मराठी भाषा	डॉ.द.दि. पुंडे, मॅजेस्टिक, मुंबई
3.	मध्यमा : भाषा आणि भाषा व्यवहार	अशोक केळकर
4.	शब्दानुबंध	शंकर सखाराम, मॅजेस्टिक, मुंबई
5.	मराठी भाषा : वाढ आणि बिघाड	श्री.के.क्षीरसागर, राज्य मराठी विकास संस्था, मुंबई.

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8
ब. मराठी वैचारिक वाङ्मय

उद्दिष्टे :		
	1.	वैचारिक वाङ्मयाची संकल्पना व स्वरूप समजावून देणे
	2.	वैचारिक वाङ्मयाची तत्त्वे व मूल्ये समजावून देणे
	3.	मराठी वैचारिक वाङ्मयाचा विकास व वाटचाल समजावून देणे
	4.	एकोणिसाव्या व विसाव्या शतकातील विचारवंत व लेखकांचे विचार समजावून देणे
	5.	मराठी वैचारिक साहित्यकृतीमधील जीवन–जाणिवा समजावून देणे
अभ्यासक्रम		
घटक 1		वैचारिक वाङ्मय : संकल्पना, स्वरूप, तत्त्वे आणि मूल्ये
		• तत्त्वे : प्रबोधन, व्यक्तिवाद, विवेकवाद, इहवाद आणि विज्ञाननिष्ठा
		• मूल्ये : स्वातंत्र्य, समता, बंधुता, न्याय, नीती, सहिष्णुता, करूणा
		• वैचारिक वाङ्मय विकास आणि वाटचाल
घटक 2		शेतक–याचा आसूड – जोतीराव फुले
घटक 3		स्त्री पुरूष तुलना – ताराबाई शिंदे
घटक 4		गोपाळ गणेश आगरकर : निवडक लेखसंग्रह –संपा. ग.प्र. प्रधान, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे.
घटक 5		शाहू महाराजांची भाषणे – संपा. श्याम येडेकर
घटक 6		बहिष्कृत भारतातील अकरा लेख – संपादक डॉ.चिंतामण कांबळे
घटक 7		युगांतर – यशवंतराव चव्हाण
घटक 8		धागे आडवे उभे – अनिल अवचट

मूलभूत वाचन :–		
1.	शेतक–याचा असूड	जोतीराव फुले
2.	स्त्री पुरूष तुलना	ताराबाई शिंदे
3.	आगरकरांचे लेखसंग्रह	संपादक ग.प्र. प्रधान
4.	शाहू महाराजांची भाषणे	संपादक श्याम येडेकर
5.	बहि:स्कृत भारतातील लेख	संपादक : प्रा.चिंतामण कांबळे
6.	युगांतर	यशवंतराव चव्हाण
7.	धागे आडवे उभे	अनिल अवचट

पूरक वाचन		
1.	दलित वैचारिक वाङ्मय	गंगाधर पानतावणे
2.	आधुनिक मराठी वाङ;मयाचा इतिहास	संपा.रा.श्री. जोग व इतर, म.सा.प., पुणे
3.	प्रदक्षिणा खंड – 1 व 2	संपा.अनिरूद्ध कुलकर्णी, कॉन्टिमेन्टल, पुणे
4.	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर आणि दलित वैचारिक वाङ;मय	नीलकंठ शेरे, सुगावा, पुणे.
5.	मराठी वृत्तपत्रांचा इतिहास	रा.के. लेले, कॉन्टिनेंटल, पुणे
6.	महात्मा फुले समग्र वाङ्मय	संपा.य.दि. फडके, म.रा.सा.सं.म., मुंबई
7.	भूमी आणि भूमिका	भास्कर चंदनशीव, साकेत, औरंगाबाद
8.	क्रांतिसूक्ते :राजर्षी छत्रपती शाहू	एस.एस. भोसले म.राज्य सा.सं.मं, मुंबई.
9.	राजर्षी शाहू स्मारक गौरव ग्रंथ	संपादक डॉ.जयसिंगराव पवार : कोल्हापूर.
10.	राजर्षी शाहू छत्रपती	संपादक डॉ.रमेश जाधव : सुरेश एजन्सी, पुणे
11.	मराठी निबंध : उद्‌गम आणि विकास	गिरीश मोरे, स्वरूप, औरंगाबाद
12.	शाहू	श्रीराम ग. पचिंद्रे, अनुबंध प्रकाशन, पुणे
13.	विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र	य.दि. फडके, मौज प्रकाशन

संदर्भ ग्रंथ		
1.	अरूणोदय	बाबा पद्मनजी, बॉबे ट्रॅक्स व बुक सोसायटी, मुंबई
2.	मराठी निबंध	म.मा.अळतेकर, सुविचार, पुणे
3.	आधुनिक मराठी वाङ;मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी	गो.म. कुलकर्णी, मेहता, पुणे
4.	विसाव्या शतकातील महाराष्ट्र खंड 1 ते 8	य.दि. फडके, श्रीविद्या, पुणे मौज प्रकाशन, गृह, मुंबई.
5.	बदलता भारत	भानू काळे, मौज, मुंबई.
6.	मराठी गद्याचा इंग्रजी अवतार	द.वा. पोतदार, व्हीनस, पुणे
7.	मराठी निबंधाची वाटचाल	शं.गो. तुळपुळे, विदर्भ मराठवाडा बुक कंपनी, नागपूर
8.	अर्वाचीन मराठी गद्याची पूर्वपीठिका	गं.बा. सरदार, मॉर्डन, मुंबई
9.	अर्वाचीन मराठी वाङ्मय सेवक	गं.दे. खानोलकर, व्हीनस, पुणे
10.	मराठी निबंध – लघुनिबंध :स्वरूप व विवेचन	वि.पां. व चंद्रकांत देऊळगावकर, मेहता, पुणे
11.	मराठी लघुनिबंधाचा जनक कोण ?	ना.सी.फडके, कुलकर्णी ग्रंथागार, पुणे
12.	समाजपरिवर्तनाच्या दिशा	जनार्दन वाघमारे, साकेत औरंगाबाद
13.	एकोणिसाव्या शतकातील मराठी गद्य खंड 1 व 2	संपा.भास्कर लक्ष्मण भोळे, साहित्य अकादेमी
14.	Rajashri Shahu Research Paper Volume No. 1 to 10	Dr. Vilas Sangave, Shahu Research Center Shivaji University, Kolhapur.

ऐच्छिक विशेष अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8
क. लोकप्रिय साहित्य आणि विज्ञान साहित्य

उद्दिष्टे :		
	1.	लोकप्रिय व विज्ञान साहित्याची संकल्पना व स्वरूप समजावून घेणे
	2.	मराठीतील लोकप्रिय व विज्ञान साहित्याची ओळख करून घेणे
	3.	मराठीतील लोकप्रिय व विज्ञान साहित्याच्या प्रेरणा, उगम, वाटचाल आणि विकास जाणून घेणे
	4.	मराठीतील लोकप्रिय व विज्ञान साहित्याचे विशेष जाणून घेणे
	5.	लोकप्रिय साहित्य, विज्ञान साहित्य आणि ललित साहित्य यातील साम्यभेद समजावून घेणे
	6.	लोकप्रिय साहित्य आणि विज्ञान साहित्य यांच्या रचनातंत्राचे विशेष जाणून घेणे
अभ्यासक्रम		
घटक 1	अ)	लोकप्रिय साहित्य संकल्पना, स्वरूप व विशेष
		• लोकप्रिय साहित्य : संकल्पना
		• लोकप्रिय साहित्याचे स्वरूप
		• कलात्मक साहित्य, सीमावर्ती साहित्य आणि लोकप्रिय साहित्य
		• लोकप्रिय साहित्य आणि ललित साहित्य यातील साम्यभेद
		• लोकप्रिय साहित्य कलाकृतीचे रचनातंत्र
		• लोकप्रिय साहित्य आणि वाङ्मयीन व्यवहार
		• लोकप्रिय साहित्य आणि वाचकांची अभिरूची
		• लोकप्रिय साहित्याचे प्रकार
		• लोकप्रिय साहित्याचे विशेष
	ब)	मराठी लोकप्रिय साहित्याची वाटचाल आणि विकास
		• मराठी लोकप्रिय साहित्याच्या प्रेरणा
		• मराठी लोकप्रिय साहित्याचा उगम
		• मराठी लोकप्रिय साहित्याची वाटचाल
		• मराठी लोकप्रिय साहित्यातील कथा, कादंबरीचे स्वरूप
		• मराठी लोकप्रिय साहित्यातील विषयाचा साचेबंदपणा
		• मराठी लोकप्रिय साहित्याचा विकास
		•लोकप्रिय साहित्य आणि मराठी वाचक

नेमलेल्या साहित्यकृती		
घटक 2.	भालू	बाबा कदम
घटक 3.	घर हरवलेली माणसं	व. पु. काळे
घटक 4.	कल्याणी	ज्योत्स्ना देवधर

घटक 5	अ)	विज्ञान साहित्य संकल्पना, स्वरूप व विशेष
		• विज्ञान साहित्य : संकल्पना
		• विज्ञान साहित्याचे स्वरूप
		• विज्ञान, वैज्ञानिक दृष्टिकोण आणि विज्ञान साहित्य
		• विज्ञान साहित्य आणि ललित साहित्य यातील साम्यभेद
		• विज्ञान साहित्य : कलाकृतीचे रचनातंत्र
		• विज्ञान साहित्य : समाजधारणेवरील परिणाम
		• विज्ञान साहित्याची परिभाषा आणि लालित्य
		• विज्ञान साहित्याचे विशेष
	ब)	मराठी विज्ञान साहित्याची वाटचाल आणि विकास
		• मराठी विज्ञान साहित्याच्या प्रेरणा
		• मराठी विज्ञान साहित्याचा उगम
		• मराठी विज्ञान साहित्याची वाटचाल
		• जागतिक विज्ञान साहित्य आणि मराठी विज्ञान साहित्य
		• स्वातंत्र्योत्तर वैज्ञानिक प्रगती आणि मराठी साहित्य
		• विज्ञानतंत्रज्ञानातील प्रगती आणि मराठी माणूस
		• विज्ञानयुग, संगणकयुग आणि साहित्य
		• मराठी विज्ञानसाहित्याचा विकास
		• मराठी विज्ञान साहित्यातील कथा, कादंबरीचे स्वरूप
		• मराठी विज्ञान साहित्यातील विषयाची विविधता
		• विज्ञान साहित्य आणि मराठी वाचक

नेमलेल्या साहित्यकृती		
घटक 6	अभयारण्य	जयंत नारळीकर, मौज प्रकाशन, मुंबई
घटक 7	आकाशभाकिते	सुबोध जावडेकर, रविराज पब्लिशिंग, पुणे
घटक 8	ब्रेनवेव्हज	माधुरी शानभाग, राजहंस, पुणे.

मूलभूत वाचन		
1.	भालू	बाबा कदम
2.	घर हरवलेली माणसं	व. पु. काळे
3.	कल्याणी	ज्योत्स्ना देवधर
4.	अभयारण्य	जयंत नारळीकर
5.	आकाश भाकिते	सुबोध जावडेकर, रविराज, पुणे.
6.	ब्रेन वेव्हज	माधुरी शानभाग, राजहंस, पुणे.
7.	विज्ञान, मराठी आणि विज्ञान वाङ्मय	निरंजन घाटे पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे.
8.	विज्ञान साहित्यविश्व	निरंजन घाटे, अभिनुजा प्रकाशन, पुणे
9.	मराठी विज्ञान साहित्य	संपा.म.सु. पगारे, प्रशांत प्रकाशन, पुणे
10.	विज्ञान साहित्य आणि संकल्पना	व.दि. कुलकर्णी, निरंजन घाटे, निहारा प्रकाशन, पुणे

पूरक वाचन :–		
1.	विज्ञानाचे तत्त्वज्ञान	संपा देशपांडे, गोखले मोरे, ग्रंथाली 2007
2.	आधुनिक विज्ञानाचे स्वरूप	चिंतामणी देशमुख, मौज प्रकाशन, मुंबई
3.	वैज्ञानिक दृष्टिकोण आणि आपण	सुधीर पानसे, लोकवाड;मय, मुंबई
4.	विज्ञान : उदय व विकास	प्र.न. जोशी, सन पब्लिकेशन, पुणे
5.	जावे विज्ञानाच्या गावा	बाळ फोंडके, रविराज प्रकाशन, पुणे
6.	विज्ञानाची गरूडझेप	जयंत नारळीकर, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे
7.	विज्ञानवेध	मोहन आपटे, राजहंस प्रकाशन, पुणे
8.	विज्ञानगंगेची अवखळ वळणे	जयंत नारळीकर, मनोविकास प्रकाशन, पुणे
9.	कादंबरीकार अरूण साधू (विज्ञान कादंबरी पृ.284–317)	डॉ.रामदास इंगळे, चिन्मय, औरंगाबाद प्र. आ. 2000.

संदर्भ ग्रंथ		
1.	साहित्याचा अवकाश	नागनाथ कोतापल्ले, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे
2.	आधुनिक मराठी साहित्य आणि सामाजिकता	संपा.मृणालिनी शहा, विद्यागौरी टिळक, पद्मगंधा प्रकाशन, पुणे
3.	मराठी कथेची स्थितीगती	अंजली सोमण
4.	कादंबरी आणि मराठी कादंबरी	उषा हस्तक
5.	टीकास्वयंवर	भाचलंद्र नेमाडे
6.	साहित्य प्रत्यय	भास्कर भोळे
7.	देशीवाण	चंद्रकांत बांदिवडेकर
8.	लोकप्रिय साहित्य विशेषांक	परिवर्तनाचा वाटसरू दिवाळी अंक 1999
9.	लोकप्रिय वाड;मय	ललित मार्च, 1999
10.	वाड;मयीन संज्ञा संकल्पना कोश	संपा.वसंत डहाके, प्रभा गणोरकर
11.	विज्ञान साहित्य मराठी वाड;मय कोश, (खंड 4)	संपा.विजया राजाध्यक्ष
12.	विज्ञान साहित्य आणि संकल्पना	संपा.व.दि. कुलकर्णी, निरंजन घाटे, विहार, पुणे
13.	साहित्य आणि विज्ञान	अनु.रा.भि. जोशी, म.रा.सा.से.मं. मुंबई
14.	विज्ञानकथा : स्वरूप आणि समीक्षा	सावदेकर, विश्वेश्वर, शलका प्रकाशन, मुंबई
15.	मराठीतील निवडक कथा	निरंजन घाटे (प्रस्तावना) स्नेहवर्धन, पुणे
16.	वेधक विज्ञानकथा	संपा.जोसेफ तुस्कानो (प्रस्तावना) डिंपल, मुंबई
17.	विज्ञान युग	वार्षिक दिवाळी अंक 1986, विज्ञानकथा विशेषांक
18.	विज्ञान कथा विशेषांक	महाराष्ट्र साहित्य पत्रिका, ऑक्टोंबर – डिसेंबर 2006.

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
एम.ए. मराठी (सुधारित) अभ्यासक्रम
वर्ग : एम.ए. भाग– 1
प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी
(जून 2010 पासून सुधारीत होणा–या अभ्यासक्रमांकरिता)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 1 : साहित्यविचार, समीक्षा आणि सौंदर्यशास्त्र

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण
☐ सूचना	1.	वस्तुनिष्ठ प्रश्न नेमलेल्या साहित्यकृतीवर असणार नाहीत.	
	2.	प्रश्न 4 'अ' व 'ब' हे नेमलेल्या साहित्यकृतींचे समीक्षा पद्धतींनुसार उपयोजनाचे प्रश्न असतील.	

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 2 : एका लेखकाचा अभ्यास
मध्ययुगीन : तुकाराम

अर्वाचीन : भालचंद्र नेमाडे

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 3 : मराठी वाङ्मयाचा इतिहास : इ.स. 1800 ते 1980

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण
☐ सूचना	1. प्रत्येक घटकावर किमान दोन वस्तुनिष्ठ प्रश्न असतील. 2. घटक 2, 7 व 8 वर दीर्घोत्तरी प्रश्न विचारले जाणार नाहीत.		

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 4 अ : मराठी भाषा : उपयोजन आणि सर्जन

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण
☐सूचना	प्रश्न 4 था 'अ' व 'ब' : हा घटक क्रमांक 7 आणि 8 वर उपयोजनाचा असेल		

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 4 ब : मराठी वाङ्मयीन चळवळींचा अभ्यास

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण
☐ सूचना	1. वस्तुनिष्ठ प्रश्न नेमलेल्या साहित्यकृतींवर 10 प्रश्न आणि वाङ्मयीन चळवळींवर 10 प्रश्न असतील 2. प्रश्न क्रमांक 5 हा वाङ्मयीन चळवळींवर असेल		

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 4 क : लोकसाहित्य आणि मराठी लोकसाहित्य

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण

शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर
एम.ए. मराठी (सुधारित) अभ्यासक्रम
वर्ग : एम.ए. भाग– 2
प्रश्नपत्रिकेचे स्वरूप व गुणविभागणी
(जून 2011 पासून सुधारीत होणा–या अभ्यासक्रमांकरिता)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 5 : आधुनिक भाषाविज्ञान आणि मराठी भाषा

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 6 : एका वाङ्मय प्रकाराचा अभ्यास : कांदबरी

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण

☐ सूचना 1) वस्तुनिष्ठ प्रश्न नेमलेल्या साहित्यकृतीवर असतील.
2) प्रश्न क्रमांक 5 हा घटक क्रमांक 1 वर असले.
दोन टीपा कादंबरी समीक्षकांवर असतील.

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 7 : मध्ययुगीन मराठी वाङ्मय गद्य आणि पद्य

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 8 : अ : मराठी भाषा : उपयोजन आणि सर्जन

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण
☐ सूचना प्रश्न 4 'अ' व 'ब' घटक क्रमांक 7 आणि 8 वर उपयोजनाचा असेल.			

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 8 : ब : वैचारिक वाङ्मय

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण

☐ सूचना 1) वस्तुनिष्ठ प्रश्न नेमलेल्या साहित्यकृतीवर असतील.
2) प्रश्न क्रमांक 5 हा घटक क्रमांक 1 वर असेल.

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 8 : क : लोकप्रिय साहित्य आणि विज्ञान साहित्य

प्रश्न 1.		वस्तुनिष्ठ प्रश्न	गुण
	अ.	योग्य पर्याय निवडा	04 गुण
	ब.	चूक की बरोबर लिहा.	04 गुण
	क.	गाळलेल्या जागी योग्य शब्द लिहा.	04 गुण
	ड.	योग्य जोड्या जुळवा	04 गुण
	इ.	एका वाक्यात उत्तरे लिहा.	04 गुण
प्रश्न 2.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 3.		अंतर्गत विकल्पासह दीर्घोत्तरी प्रश्न	20 गुण
प्रश्न 4.	अ.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
	ब.	अंतर्गत विकल्पासह लघुत्तरी प्रश्न	10 गुण
प्रश्न 5.		टिपा लिहा. (चार पैकी दोन)	20 गुण

☐ सूचना 1) वस्तुनिष्ठ प्रश्न नेमलेल्या साहित्यकृतीवर असतील.
2) प्रश्न क्रमांक 5 हा घटक क्रमांक 1 व 5 वर असेल दोन टीपा लोकप्रिय साहित्य व दोन टीपा विज्ञान साहित्यावर असतील.
3) प्रश्न क्रमांक 2 आणि 4 'अ' हा नेमलेल्या लोकप्रिय साहित्यकृतींवर असेल.
4) प्रश्न क्रमांक 3 आणि 4 'ब' हा नेमलेल्या विज्ञान साहित्यकृतींवर असेल.